

313359

DÁNIELNÉ LENGYEL LAURA

SZTALOS PÁL TÖRTÉNETE

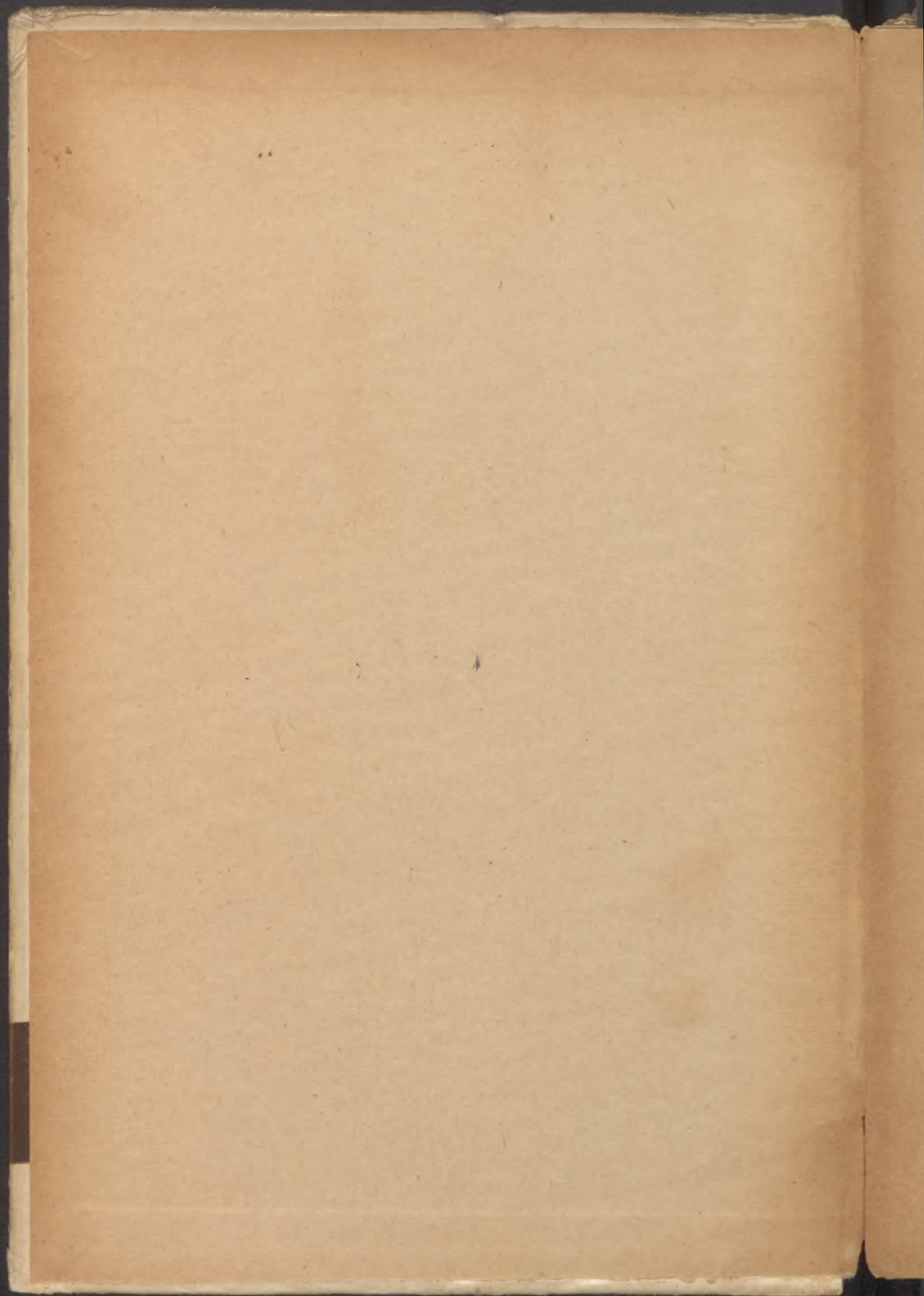
.....
313.359
.....

OSZK

ARANYKÖNYVEK

FRANKLIN-TÁRSULAT KIADÁSA

76

~~0 780~~

A

ASZTALOS PÁL TÖRTÉNETE.

IFJUSÁGI REGÉNY.

IRTA

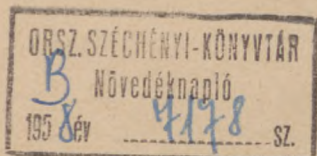
LENGYEL LAURA.

BUDAPEST,
LAMPÉL R. KÖNYVKERESKEDÉSE
(WODIANER F. ÉS FIAI) RÉSZVÉNYTÁRSASÁG.

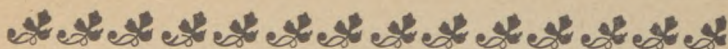
313359

(R
2)

7254—1905. Nyomatott Wodianer F. és Fiaínál, Budapesten,

I.

CSAVARD lejebb kissé a lámpát, Pali fiam. — mondta nagyapó, kényelmesen hátra dőlve karosszékében. — Így, jól van; szeretem ezt a félhomályt, meg aztán irtózom a lámpakoromtól. Most legalább biztosítva vagyunk az ilyen meglepetések ellen.

— Hiába, mégis csak áldott dolog a villamos világítás, semmi baj sincsen vele, — mondta Pali, a nagyapa mellé húzva egy alacsony, puha széket.

— Áldott, áldott, — bólintgatott az öreg úr, nemes alkotású, szép, ősz fejével. — Tudod, fiam, hogy én nem vagyok olyan, mint általában az öregek szoktak lenni, kik mindig a multban élnek és a régi időket dicsőítik a mostaniak rovására. Szívemből örülök minden új lépésnek, melyet az emberiség a művelődés ösvényén tesz. De hogy éppen a világításról szóltál, lehet, hogy csak öreges szeszély tölem, de ma este nem szeretném, ha a villamos körte hideg, éles világítása venné körül ezt a szobát. Úgy érzem, hogy ez a kedves, kissé ósdi félhomály nagyon is jól illik hangulatomhoz, míg...

Az öreg úr szava elakadt, ősz fejét tenyerébe hajtotta, de Pál feszült figyelemmel hajtotta előre fejét, mert semmit sem szeretett annyira, mint a nagyapó beszédét hallgatni.

A nagyapa pedig gyöngéden mosolygott, mikor a fiú feszült figyelmét észrevette.

— Míg a multba visszanézek, — fejezte be aztán előbbi mondatát. — Édes kis unokám, mintha mégis igazságtalan lettem volna azok iránt az öregek iránt, kik a multban élnek. Hát nem természetes ez, mikor a maguk személyére nézve a jövődtől immár nem várnak semmit? Mikor az ember napról-napra látja közeledni ama kikerülhetetlen, utolsó leszámolást, hej, de szívesebben néz hátra, mint előre. Hogy az elmúlt napokat tündöklő szépeknek, foltnélkülieknek látják, ez is természetes elfogultság, hiszen ezek voltak rájuk nézve az ifjúság, a küzdés, a hódítás és a dicsőség napjai.

Az öreg úr fölemelte fejét, az utolsó szavaknál már erős, csengő volt a hangja és tüzes fényben ragyogott sötét szeme.

De Palinak is forró pirosság öntötte el arcát.

— És te most ezekre az elmúlt szép napokra gondoltál, úgy-e, nagyapa? Beszélj, beszélj nekem a te emlékeidről, olyan boldog vagyok, ha hallgathatlak.

— Igazán? — mondta a nagyapó, kedves kötődéssel simogatva meg unokája fejét. — Aztán nem fogsz-e panaszkodni majd, ha felmégy Budapestre szüleidhez, hogy nagyon unatkoztál a nagyapó öreg meséi mellett.

— Oh, nagyapa, ne szólj így hozzám, még tréfából sem. — Hiszen nagyon jól tudod, hogy milyen boldog vagyok, ha lejöhetek hozzád falura; s most karácsony előtt, mikor kikaptam a jeles bizonyítványt, csak egyetlen egy kérésem volt, hogy nálad tölthessem a szent ünnepeket.

— Tudom, tudom, kis fiam, — mondta az öreg úr, szeretettel vonva magához a fiúcskát. — Te eljöttél

megédesíteni, boldoggá tenni az én magányos ünnepemet. Szüleid mindig hívnak ilyenkor magukhoz, de én semmi áron sem mozdulok ki ezen a szent ünnepen öreg odumból. Itt, míg egyedül nézem a lámpa sárgás, halvány világosságát, megjelennek előttem a mult alakjai és — — —

— És beszélni fogsz nekem róluk, úgy-e, drága jó nagyapó? — mondta Pali, átölelve az öreg úr térdét.

— Jól van hát, hadd jöjjenek a mult árnyai, többnyire már ködben úszó, testetlen alakok. 72 éves vagyok, fiam, s azok, kik valaha fiatalon bolyongtak velem hegyeken, völgyeken, most már mind igen csöndes emberek és várnak maguk mellé engem is, régi bajtársukat.

— Nem, nem, édes jó nagyapó, — mondta Pali és átkulesolta az öreg úr térdét.

— No, no, te kis bolond, hiszen még itt vagyok, hiszen ez csak amolyan szólás-mondás. No ne sírj hát, kis bolond, még nem tartunk ott. De meg aki becsületesen élt, annak nincs mit félnie a haláltól. No de hagyjuk ezt, töröld meg a szemed, én pedig beszélni fogok neked a multról, míg csak el nem álmosodol.

— Oh, nagypapa, akkor egész reggelig fogsz beszélni.

— Majd meglássuk, majd meglássuk, mosolygott az öreg úr, aztán hátradőlt karosszékében és beszélni kezdett.

II.

— Hát bizony, ha belefogok, akkor a legelején kezdem, a magam gyermekségén. Azt bizonyosan tudod, hogy én szegény paraszt szülők gyermeke voltam.

Ami később lett belőlem, azt mind saját erőmnek és Isten végtelen jóságának köszönhetem. Ebben a kis tiszaháti faluban volt az édes apám szegény zsellérember, a Zajty grófék zsellérje. Bizony nehezen éltünk, ámbár édes apám, édes anyám, megfeszített szorgalommal dolgoztak, a gond még sem kerülte el kis házunkat, sőt nagyon is gyakran beköszöntött hozzáink, sötét szárnyával árnyékot terjesztett jó szüleim arcára.

Bár még kis gyermek voltam, mégis elég tisztán láttam mindent. Kicsiny házunkban két szoba volt s így nagyon egymás mellé szorultunk. Az egyik volt a lakás, a másik volt a „tisztá szoba.“ Te talán nem is tudod, Pali fiam, hogy még ma is így hívják faluhelyen a vendégszobát. Mi is csak szokásból hívtuk így, nem megkülönböztetésképen, mert hiszen a mi lakószobánk is olyan tiszta volt mindig, hogy még a biróné asszony is megcsodálta, pedig ő cselédet is tartott, míg édes anyám maga végzett minden dolgot.

Három testvérem volt, én voltam a negyedik, a legkisebbik. Az egyik néném, Zsófi, kis gyermekkoromban már férjes asszony volt, de özvegységre jutott s így mégis csak rászorult szüleim támogatására. András bátyám katona volt, V. Ferdinánd osztrák császár és magyar király szolgálatában. Aztán itt volt még Sári néném, ki éppen jegyben járt a gróf úr egyik kertészével, mi nagy szerencse volt ám ránk nézve.

Különösen reám, aki leendő sógorom jóakarata folytán gyakran bemehettem a gyönyörű grófi parkba. Ott el-el bámultam, mint gyomlál, gereblyél, kapál Gábor, míg később nekibátorodtam és megkértem Gábort, hogy én is dolgozhassak. Gábor jószívű legény volt, nem akarta örömet rontani, meg aztán, mi tagadás, hasznomat is vette, mert nem voltam ügyetlen

fiú és nagyon szerettem a kerti, meg a mezei munkát. Hiszen még ma is valósággal testi és lelki üdülés, ha fáimat nyesegetem, oltogatom, vagy a mezőre kísétálhatok. Igaz, hogy most nincs egyéb dolgom, de volt egy idő, mikor házam sorsa nagyrészt az én vállamon nyugodott és ha ki akartam pihenni a sok fáradságot, gondot, aggodalmat, levertséget, leszöktem falusi birtokomra és odaálltam munkásaim közé, úgy érezvén, hogy most vagyok csak egész ember, most, mikor a kasza nyelét is derekasan meg tudom fogni. Híres államférfi voltam és együtt énekeltem a falumbeli földművesekkel:

„Vagyok olyan legény, mint te,
Vágok olyan rendet, mint te.
Ha nem hiszed, gyere velem,
Fogd meg az én kaszanyelem.“

No, de hagyjuk ezt, tartsuk meg szépen a sorrendet. Egyelőre még csak tíz éves parasztfiú vagyok, aki boldogan ugrándozik Gábor oldalán és a menyországban képzele magát, ha sarlót, gereblyét vagy más ilyen szerszámot kaphat a kezébe. Olyan boldog voltam, hogy nem birtam magammal és dalra gyujtottam. Gábor nem törődött éneklésemmel, mert a park igen nagy volt és a kastélyig nem hallatszott fel a hangom. A kocsit sem erre volt s így sohasem szólított meg dalolásom miatt, mindössze is egyszer mondta úgy odavetőleg:

— Csak a kis Tibor gróf erre ne jöjjön.

— Miért?

Gábor felém hajolt és úgy suttogetta:

— Mert annál rosszabb gyermeket nem teremtett az Úr Isten a világra. És ezt én mondom, én, pedig nem szoktam hazudni, te jól tudod. No, de ez a kis

gróf, ez talán már fizetésért sem tudna igazat mondani. Hazug, irigy, árulkodó. De ne szólj szám, nem fáj fejem. Szegény embernek a maga dolgára legyen gondja.

Én lehajoltam a sarlómért, de közben Tibor grófra gondoltam. A kis gróft gyakran láttam egy apró, fekete lovon, amint végig ügetett a falun, az emberek alázatos köszönését nem is viszonzva. Sápadt arcú, vézna kis fiú volt, körülbelül velem egykorú, de arcáról csak úgy rítt le a dölyf és az álnokság.

— Igazán olyan gonosz gyermek a kis gróf? — kérdeztem hangosan Gábortól.

Ez ijedten rántotta meg kabátomat.

— Hallgass, te szerencsétlen, mert úgy kiröpítelek, hogy a lábad sem éri a földet. Mit óbégatsz, mintha égne fejed fölött a tető? Még csak az kellene, hogy meghallja valaki, egész életünkre koldusokká lennénk, sohasem vehetném feleségül a Sárít, ha kiöppennék ebből a jó állásból.

Bár még csak gyermek voltam, nagyon is megértettem, hogy Gábornak igaza van. Valami mentetőzésfélét dadogtam és újra dolgozni kezdtem, a munka mellett még egy vidám gyermekdalra is rágyujtva.

Javában énekeltem, mikor észrevettem, hogy Gábor kétségbeesetten integet, hogy hallgassak. Elhallgattam, de már későn volt: mikor megfordultam, Zajty Ákos gróf állt a hátam mögött.

A gróf magas, barna, széles vállú férfi volt. Büszke, kemény, úri arcú ember, de csodálatosképen egy szikrát sem ijedtem meg tőle, mert bár arca komoly és szigorú volt, szeméből csak úgy sugárzott a szívbeli nemesség és lelki jószág.

És valóban az volt Zajty Ákos gróf mindig,

akit az első pillanatban megismertem, a legjobb, leg-nemesebb ember, legyen áldott emlékezete mind-örökké!

— Méltóságos gróf úr . . . — hebegett Gábor halálsápadtan.

— Mit keres itt ez a gyermek? — kérdezte Zajty gróf, szemét rámfüggesztve.

— Méltóságos gróf úr . . . gróf úr . . . — hebegett Gábor. Úgylátszik, annyira meg volt rémülve, hogy még beszélni sem birt. Hirtelen összeszedtem magam és én kezdtem beszélni.

— Méltóságos gróf úr, ne tessék haragudni, a Gábor elveszi feleségül az én Sári nénémet.

Láttam, hogy a gróf komoly, halvány arcán mosoly fut végig, aztán közelebb jött hozzám.

— Ezért csakugyan nem haragszom, fiacskám, csak folytasd tovább.

— Engem Asztalos Pálnak hívnak, — folytattam valamivel bátrabban, — Gábor megengedte, hogy ide bejöjjek s mert nagyon szeretek a kertben dolgozgatni, hát itt is vagyok egész nap.

— Iskolába nem jársz? — kérdezte a gróf kemény hangon.

— A falusi iskolát már elvégeztem.

Most már Gábor is közbe mert szólni:

— Nincs rossz esze a fiúnak, instálom, egy év alatt két osztályt végzett. Most engem is tanít olvasni. Éppen a nagy D betűnél tartunk.

A gróf megint elmosolyodott.

— No hát csak siess vele, Gábor fiam, hogy a lakodalmadig készen légy az egész ábécével.

Majd megint felém fordult:

— Hogy hívják az édes apádat?

— Asztalos András, szolgálatára.

— Jól van, majd tudakozódni fogok rólad a tanító úrnál.

Azzal megfordult és távozott. Szerettem volna utána szaladni, hogy megcsókoljam kezét, de nem mertem, olyan komoly, olyan büszke volt az arca, pedig a szeméből csak szívjóságot és lelki nemességet lehetett kiolvasni.

— No, Pali, — mondta Gábor, megrázva fejét, — ebből vagy nagyon jó dolog lesz, vagy nagyon rossz.

— Hogy érted ezt, Gábor? — kérdeztem én s az utolsó szavaktól ijedten bámultam a legény arcára.

— Hát úgy, hogy lehet, megtetszettél a gróf úrnak és akkor aztán ki tudja, milyen nagy szerencse vár reád, talán idevesz téged is kertésznek? . . .

A lélegzetem megállt a nagy s boldog reménységtől. Valóban, erről álmodoztam én éjjel-nappal. Ha én is idekerülhetnék Gábor mellé kertészlegénynek és itt dolgozhatnék ebben a szép, nagy parkban.

Gábor még tovább beszélt:

— Bizony, Pali öcsém, szép állás az enyém, meg nagy állás, az egész falu legénysége irigyli tőlem, az ellenségeim belefojtanának egy kanál vízbe, hogy ők juthassanak ide a helyembe. Haj de nagy szerencse volna, ha a gróf úr felfogadna téged is! Az egész vármegye rólad beszélne.

Gábor soha sem hazudott, csak egy kis tévedésben volt saját állásának fontossága felől. Ő komolyan hitte, hogy az egész vármegye beszélne arról a nagy szerencséről, hogy Asztalos Palit befogadták kertészinasnak.

— És gondolod, hogy idejuthatok melléd? — kérdeztem Gábort, az izgatottságtól kipirulva.

— Ez mind csak a gróf úrtól függ, — rázta

fejét fontoskodva Gábor. — Ezért mondtam, hogy a mai beszélgetés után vagy nagy szerencse jön reád, vagy nagy szerencsétlenség.

— Miért jönne szerencsétlenség? — kérdeztem meghökkenve.

— Miért, miért, — mondta vállát felvonva Gábor, — hát mindenszenti kalendárium vagyok én, hogy minden kérdésedre megfeleljek? Elégedj meg azzal, hogy a boldogult édes apám, ki pedig igen okos ember volt, mindig azt mondta, hogy nem jó nagy urakkal egy tálból cseresznyét enni.

— De hiszen a gróf úr nem adott nekünk cseresznyét, — kacagtam hangosan.

— Szamár vagy, — förmedt rám Gábor — a közmondást nem szószerint kell érteni, tudod. Elég az hozzá, hogy én mindig nyugtalan vagyok, ha nagy urakkal beszélgetek, még ha nyájasak és jók is hozzám.

Én azonban sokkal jobb kedvű voltam, mintsem a Gábor különös jóslásai és fejcsóválásai le tudtak volna verni. Letettem a sarlót és mivel már alkonyodott, sietve szaladtam át a park kapuján a falu felé.

III.

A sors úgy akarta, hogy a következő napok valamelyikén megismerkedjem az egész grófi családdal, mely később oly nagy szerepet játszott életemben.

Alkonyattájban megint együtt dolgozgattam Gáborral. Gábor később a virágházba ment be és én egyedül maradtam, mikor hirtelen lódobogás riasztott fel. Mire felnéztem, már Tibor gróf állt előttem, kis fekete lován.

— Te parasztkölyök! — kiáltott dölyfös, kemény

hangon, — hát még azt sem tudod, hogy köszönni kell, ha urat látsz magad előtt?

Láng öntötte el arcomat a durva sértésre, mindamellett uralkodtam magamon és nyugodtan feleltem:

— Bocsánatot kérek, nem vettem észre a méltóságos urfit.

— Majd máskor megtanulod, hogy figyelmesebb légy, — kiáltotta és hirtelen lepattant lováról s mielőtt még tudtam volna, mi történik, öklével keményen arcomba csapott.

Igaz, hogy a következő pillanatban már a földön feküdt és én a mellén térdepeltem.

— Eressz el azonnal, — kiáltotta dühös, rekedt hangon.

Én már fel akartam állni, végre is mit csináljak vele, meg nem fojthatom. Azt sem tartottam nagy dicsőségnak, hogy letépertem a földre, hiszen olyan vézna, cingár gyermek volt, hogy félkarommal elbáhhattam vele kényelmesen.

Mondom, fel akartam kelni, hogy hadd menjen a haszontalan fiú a dolgára, mikor a nagy tölgyfa mögül hirtelen előtűnt a Zajty gróf magas alakja.

— Nem, fiam, addig nem szabad felállnod, míg ez a haszontalan, vásott, rossz gyermek bocsánatot nem kér tőled.

Tibor egész testében remegni kezdett, mikor atyját megpillantotta. Én már szívesen felálltam volna helyemről, de a gróf keze ott pihent vállamon s bár szeliden, de erős nyomással tartott helyemen.

— No, — kiáltotta a gróf kemény, parancsoló hangon, Tibor felé fordulva, — mikor kezded a bocsánatkérést?

— Én, én, — fuldokolta Tibor dühtől, szégyentől

és félelemtől remegve, — én kérjek bocsánatot egy paraszt ember fiától?

— Egy talpig derék, becsületes földműves jóra való gyermekétől, — talán így akartad mondani? — mondta Zajty gróf, sajátságosan nyomott hangon. — Különben elég volt a beszédből, teljesítsd, amit parancsoltam!

Tibor halk, töredezett hangon mondott néhány szót, én pedig amint észrevettem, hogy a gróf kezének nyomása enyhül, felugrottam helyemről és kezemet nyújtottam, hogy Tibor is felsegítsem. Tibor azonban elfordult tőlem és nem fogadta el a kezemet. Zajty gróf sötét tekintettel nézett végig fián.

— Ezért nem szabad Tiborra haragudni, Pali fiam. Ő nem nyújtotta neked kezét, mert érzi, hogy egyelőre még nem érdemli azt, hogy kezét megszorítsd. Remélem azonban, meg fog változni, mert ha ez meg nem történnék, én lennék a legszerencsétlenebb apa a világon.

Aztán megint felém fordult a gróf.

— Tudakozódtam rólad, Pali fiam, a tanító úrnál is, meg a tiszteletes úrnál is. Mindaketten azt mondták, hogy derék, jóra való, értelmes fiú vagy, édes apádat is ismerem, mint talpig becsületes, dolgozó, munkás embert s éppen azért elhatároztam, hogy gondoskodni fogok a sorsodról.

A szívem hangosan dobogott a nagy örömtől: hát bevesznek mégis kertészinasnak Gábor mellé? Istenem, mekkora szerencse!

Vígan integettem Gábor felé, ki azóta már visszajött a virágházból. Hol sápadt, hol pirult, előbb az ijedtségtől, később meg az örömtől. Szerettem volna hozzárohanni, átölelni, de a gróf intett, hogy kövessem és én Tiborral együtt némán mentem utána.

A park tekervényes utain át feljutottunk a verandára. Itt egy kis faragott asztalka előtt ült Zajty gróf felesége, meg az öt éves kis Rózsa grófnő.

Ekkor láttam először Rózsát.

Szép, aranyoshajú baba volt, nagy, nevető, kék szeme, pici piros szája. Mikor apját meglátta, elébe futott és átölelte térdét, a gróf szeretettel simogatta Rózsika aranyos haját.

Én bátortalanul, félénken álltam helyemen, Zajty gróf azonban vállamra tette kezét:

— Kedves Katalin, — mondta feleségéhez fordulva, — ez az a kis fiú, akiről neked már beszéltem.

— Jőjj közelebb, gyermekem, — mondta a grófné, nyájas, szelid hangon és én remegve hajoltam le, hogy finom, fehér kezét megcsókoljam.

— Hát csakugyan elhatároztad magad, Ákos? — fordult most a grófné férjéhez.

— Igen, elhatároztam, hogy Tiborral együtt Asztalos Pált is taníttatni fogom. Legyenek jóbarátok egymás mellett, ott az iskola falai között. Kivánom, hogy Tibor sok minden jó tulajdonságot tulajdonítson el e fiútól és különösen kivánom — — —

Itt egy percre megállt a gróf, csak aztán folytatta kipirult arccal, csillogó szemmel:

— Különösen kivánom, hogy becsülje meg a magyar földműves népet, vagy amint ő lenézőleg szokta mondani: *a parasztot*. Tanulja meg, hogy ezek az emberek öntözik verejtékükkel azt a földet, melyből az ő számára búza terem. E néposztálynak eddig csak kötelességei voltak, joghoz nem juthatott soha. Hogy ez az állapot megváltozzék és a magyar földműves egyenlő honpolgár legyen velünk, nemességgel, ez az én legforróbb kívánságom és ha ezt a kívánságomat valaha teljesedni látom, akkor eleget éltem.

S bár még csak gyermek voltam, valamit megéreztem én is e pillanat jelentőségéből. Az én arcom is piros lett, amint a gróf lángoló szemébe néztem. Mintha távolból, messziről mennydörgés hallatszanék és erős cikkázó villámok csapnának egymásra . . . Megrázkodik az ég, megrezzen a föld . . . összeomlik, amiről azt látták, hogy az örökkévalóság számára volt építve . . . és a sok rom közül diadalmasan emelkedik ki az elnyomott magyar nép ereje, szíve és méltósága . . .

Nem mondom, hogy ezt így éreztem, mert bolondság volna, ha ilyesmit mondanék. Hogy én, a tíz éves, tudatlan parasztgyerek, előre láttam volna a világtörténelmi változásokat. Nem . . . nem, ez balgaság. De az bizonyos, fiam, hogy remegő szívvel, háladatos, imádó lélekkel néztem erre a nemes, erre a nagy férfiúra, ki lándzsát tört a szegény, elhagyatott, elnyomott magyar jobbágyért.

Most a szelid arcú grófné fordult felém és szeretetteljesen végignézte rajtam, így szólt férjéhez :

— Én helyeslem a tervedet, Ákos, a fiú értelmes és becsületes gyermeknek látszik és Tibor bizonyára meg fogja majd bánni, hogy ilyen méltatlanul viselkedett vele szemben. Óh, én bizonyosan tudom, hogy ők igen jó barátok lesznek még valaha. Most csak arról van szó, Ákos, hogy vajjon van-e kedve a fiúnak a papi pályára, mert hiszen jól tudod, hogy jobbágy ember fia egyéb tudományos pályát alig választhat magának.

A gróf egy pillanatra összeráncolta szemöldökét, aztán kezével intett :

— Csak hadd tanuljon a fiú, mire ő kész lesz tanulmányaival, addig még nagyot fordulhat a világ.

Bizony, én velem már is forogni kezdett minden. Ez a nagy szerencse olyan váratlanul ért, hogy szédült

belé a fejem. Mert egy dologról még nem beszéltem neked, kis fiam. Valóságos szenvedélyes mohósággal faltam a könyveket, a fekete betűk varázsa egészen elbódított. És olyan ritkán jutottam valami könyvhöz. Édes apám minden újévre megvette a kalendáriumot, ezt aztán végigolvastam ezerszer is. Lassankint könyv nélkül tudtam az egész vaskos füzetet, még a százesztendős jövőmondó verseit is. Komoly tanulásról igen kevés fogalmam volt még. Olyanformán képzeltem, hogy az iskolában sok-sok könyvet kapok és szabad lesz nekem reggeltől estig olvasnom, mindig s mindig.

Egész elmerültem a boldog tervezgetésben, mikor a kis aranyhajú Rózsika lecsúszott az édes anyja öléből. Egyenesen felém tartott. Gömbölyű, fehér karját kitérta és így szólt:

— Végy fel engem az öledbe, én meg akarlak csókolni. Te jó fiú vagy és szeretni foglak.

Fölemeltem a kedves kicsikét és gyöngéden megcsókoltam aranyszínű haját. Láttam, hogy a gróf és a grófné mosolyogtak, csak Tibor fordítja félre tőlem a fejét.

No, de én olyan boldog voltam, hogy még ez sem tudta megrontani az örömet. Azt sem tudom, mint értem ki megint a nagy angol parkba. Gábor lelkenedezve rontott felém:

— Felfogadott a gróf úr kertészinasnak?

Egy pillanatig bámulva néztem rá, mint akit a fellegek közül rántanak le, aztán hirtelen elnevettem magamat. No persze, hiszen Gábor még semmit sem tud sorsom változásáról.

— Tanulni fogok, Gábor, — mondtam, ujjongva ölelve át nyakát.

— Tanulni, mit, hol?

— Iskolába megyek, a városba, tanulni fogunk Tibor úrfival, lesz könyvem, sok könyvem is ...

Elhallgattam, mert láttam, hogy milyen nagy szomorúság borul Gábor arcára. Kezemet megfogta és így szólt csöndes, halk szóval:

— Szegény fiú, én már úgy örültem, hogy itt maradsz mellettem, kertészinasnak.

Nem, Gábor semmiképen sem bírta megérteni, hogy ennél engem sokkal nagyobb öröm és szerencse ért. És én, bár tíz éves gyermek voltam, beláttam, hogy ezt bizony hiába magyaráznám neki. Gábor áldott, jó lélek volt, de hát semmiképen sem tudta megérteni, hogyan vágyakozhatik valaki oly nagy mohósággal az iskola, a tanulás után, mikor ő megfeszített szorgalma és minden igyekezete mellett is még mindig csak a nagy D betűnél tartott az abécében. És úgy érezte, hogy ha ezt a vékony kis könyvét végig tudná sillabizálni, tudománya bátran vetelednék a nagyváradi káptalanével.

Mégis megpróbáltam egy pár szóval vigasztalni.

— Sok-sok könyvem lesz, Gábor, mindegyik tele mesével, dallal, én majd a meséket, nótákat mind elmondom ám neked.

Ez hatott egy kicsit. Gábor szomorú arcára mosolygás ült, mert a meséket nagyon szerette.

Elindultunk hazafelé. Odahaza szüleim már mindent tudtak, a tiszteletes úr járt náluk és elmondta, hogy mekkora szerencse vár reám, a gróf úr akar gondoskodni rólam és tanulásomról.

Mikor házunk elé értem, édes apám kint ült édes anyámmal a kis kert előtt, a lócán. Ezt pedig soha sem szokták tenni vasárnapon kívül, mert szegény jó szüleim igen dolgos, munkás emberek voltak. Beláttam, hogy valami nagyon fontos dolog történhetett,

hogy szüleim abbahagyva napi fáradozásait, egymással beszélgetnek, tanácskoznak, épen úgy, mint vasárnap délután szokták tenni.

A nagy dolog az én sorsom változása volt.

Édes apám felkelt és barna, munkától feltört kezét fejemre tette.

— Édes fiam, légy mindig méltó a te nagy szerencsédre.

Édes anyám egyetlen szót sem szólt, csak forrón, erősen magához ölelt. Én, gyermek voltam s így a magam boldogsága, jövője, vágya, reménye foglalt el teljesen. Mit tudhattam én, mi történik ennek a két embernek a lelkében, aki most mellettem áll? A végtelenséghez csak egy hasonló fogalom van, a szülei szeretet. Nem ismerhetjük, nem érthetjük meg, csak később, sokkal később, mikor már minket is gyermekkel áldott meg a jó Isten.

Egész boldogan szaladtam be hát a házba és gyorsan elmondtam Sárinak a nagy ujságot. Sári lelkenedezve csókolt össze-vissza, én pedig újra kiszaladtam a virágos kert felé, hol szüleim ültek.

Nagyon el voltak merülve és nem hallották meg közeledésemet. Én csak azt láttam, hogy édes anyám, édes apám vállára hajtva fejét, csöndesen zokog, míg apám csöndes hangon beszél.

— Ne sírj, Zsuzsi, ne sírj . . . Az Úr Isten oltalma vele lesz Palival ott is, a messze idegenben. És vele lesz a mi imánk, a mi aggódó szeretetünk is.

— Úgy fáj a szívem, hogy meg kell válnom a legkisebb gyermekemtől.

— Ez a szülő sorsa, Zsuzsi. Nyugodj belé, ne a magad fájdalmára gondolj, hanem a fiad szerencséjére.

— De vajjon nem idegenedik-e el szegény paraszt szüleitől, ha úr lesz belőle?

— Zsuzsi . . . Zsuzsi . . .

Ezt édes apám mondta lágy, feddő hangon, én pedig úgy éreztem, mintha egy kegyetlen kéz tépné, marcangolná a szívemet. Ime, én boldog voltam, futkostam, játszottam azon való örömben, hogy ilyen nagy szerencse ért, nem gondolva meg, hogy a nagy szerencsének szörnyű nagy ára is van ám, el kell válnom szüleimtől, akik most értem sírnak, értem búsulnak.

Oh, én háládatlan, gonosz, szívtelen gyermek, ki pár perccel előbb még örülni tudtam!

És édes anyám azt hiszi, hogy én el tudnék róluk felejtkezni! A kitörni akaró zokogás fojtogatta a torkomat. Nem, ezt mégsem érdemeltem. Kissé könnyelmű, meggondolatlan gyermek voltam, hogy az imént olyan vígan tudtam ugrálni, de szerettem szüleimet teljes szívemből, egész erőmből és bármikor szívesen ontottam volna értük szívem véré, ha úgy parancsolják.

Nem bírtam tovább, a könnyzárpor szorította el szívemet és hangos zokogásra fakadtam. Szüleim ijedten fordultak hátra, a következő pillanatban már édes anyám karjai közt nyugodtam.

— Nem, nem megyek el innen soha, — fuldokol-
tam, kétségbeesett sírás közt.

Jó apám szeliden fejemre tette kezét.

— Hát hallottad azt, amit az imént beszéltünk, ugy-e, kis fiam?

— Igenis, hallottam.

— Hát akkor hallgasd meg figyelemmel azt is, amit most mondani akarok. Igaz, búslakodtunk, hogy elkerülsz a háztól, mert a szülei szív mindig maga mellett akarja magzatját látni. De téged nagy szerencse ért, melyet háládatos szívvel kell fogadnunk mindnyájunknak. Elmégy a háztól, kis fiam, ennek

már így kell lenni, de tudnod kell, hogy ott a távolban is veled lesz a mi kiapadhatatlan szeretetünk, aggódó gondoskodásunk, és hogy bármi történjék is veled majd később a világban, itt, a szegény szülei házában mindig védelemre, mindig vigasztalásra találsz. Lehet, hogy nem is érted most mindenik szavamat. Nem baj, tedd el a jövőre nézve, majd lesz idő, mikor szükséged lesz reá, és akkor eszedbe fog jutni mindaz, amit most mondtam és amit még ezentúl fogok mondani, gyermekem.

— Ismétlem, téged nagy szerencse ért. Az Úr mérhetetlen jószágában reápillantott a mi szegény hajlékunkra és rendelt neked egy hatalmas, nemeslelkű pártfogót, Zajty gróf úr személyében. Ő megteszi azt, ami a mi szívünk titkos, de teljesíthetetlen vágya volt, a városba küld téged taníttatni. Jó eszű, szorgalmas gyermek vagy, tudom, hogy igyekezni fogsz és így minden valószínűség szerint tanult, úri ember lesz belőled. Te már nem fogod a földet túrni, mint ahogy túrta apád, nagyapád és minden ősed több száz esztendő óta. Neked már nem kell keserves verejtékeddel öntözni a földet, de azért nem szabad soha, érted? soha egy percre sem elfeledned, hogy miként éltem én, nagyapád és minden vérrokonod. Nem szabad elfeledned, hogy szegény, becsületes emberek voltunk és míg a többi hivalkodó nemesi armálisát mutogatja, te csak apád feltört, kerges tenyerére mutathatsz. Ha te ezt a feltört, kerges tenyeret valaha szégyelni találnád vagy eltagadnád, akkor, — értsd meg, gyermekem, — bár szeretlek teljes szívemből, de mégis megtagadnálak és még azt sem engedném meg, hogy halálos ágyamhoz közelíts.

Én megindulva borultam édes apám kezére, ki szeliden, szeretettel vont magához.

— Igen, ott bent a nagy városban, fényes uraságok, uri pajtások közt is folyton eszedben legyen, hogy akik vérben és szívben legközelebb állnak hozzád, azok itt laknak az alacsony, szalmafedeles viskók alatt. Nemcsak magunkat értem, nemcsak testvéreidet és rokonaidat, hanem az egész jobbágyságot. Ebben a faluban nem láttál szenvedő, igazságtalanul bántalmazott embert, ugy-e? Nem, mert a mi földesurunk, Zajty Ákos gróf, a világ legjobb és legnemesebb embere. De majd, ha kimégy a világba, találkozni fogsz szenvedőkkel, kiknek még el sem szabad panaszkodni, hogy mi a bajuk, mert jobbágyoknak, zsellereknek születtek. Ha ilyen szenvedő, halvány arcot látsz, ne fordítsd félre a fejedet, azt mondván, hogy nekem semmi közöm a ti bajotokhoz, én már kiemelkedtem közületek. Nem, a te véred ők és ha te uri ruhát hordasz is, az ő fájdalmuknak bele kell a te szívedbe is lüktetni, fiam.

Elhallgatott egy percre, majd így folytatta:

— Mondtam, hogy talán nem is érted meg minden szavamat. Nem tesz semmit, csak véd jól szívedbe, később eszedbe fog majd jutni, amit most beszéltem. Igen, hát úr leszel, de azért ne ámítsd magadat, hogy könnyű életed lesz. Lelkiismeretes férfi mindenütt megteszi a maga kötelességét, dolgoznod kell majd sokat, nagyon sokat, ha nem a kezeggel, hát az elméddel. Mindegy. Csak Istennek tetsző, embertársaidnak hasznos legyen munkád, akkor teljesítetted kötelességedet. De azért bizonyára téged is fog sok csalódás, szenvedés érni. Ne engedd, hogy szíved ilyenkor elkeseredjék. Gondolj reánk, gondolj a szülei hajlékra, hol mindig szeretet vár és fogad. S ha szívedet az élet megsebzí, az anyád szíve majd talál rá gyógyítófüvet, ne félj. Ennek a háznak, ennek

az órának emléke kíséren téged, fiam, egész életeden keresztül.

Én sápadt voltam a felindulástól. Édes apámnak igaza volt, akkor nem értettem meg mindenik szavát, de bevésve maradt lelkemben minden hang s későbbi éveimben hej de jó hasznát vettem!

A nagyapa most hirtelen kihúzta óráját s szelíden megcsóválta fejét.

— Oh, nagypapa, folytasd még — könyörgött, kezét összekulcsolva Pali.

— Nem, fiam, mára elég volt, tudod-e, hogy már éjfél elmúlt? Igazán, magam sem vettem észre, hogy elmúlt az idő. Nem vagy még álmos, gyermekem?

— Oh, nagyapa, három nap, három éjjel elhallgatnálak. Igazán nem akarod tovább folytatni? Legálább még egy kis félórát.

— Egy percet sem, Pali fiam. Holnap is lesz ám nap és folytathatom ezt a régi mesét, az életem történetét. Most pedig Isten áldjon meg, gyermekem, kívánjunk egymásnak jó éjszakát!

IV.

A nagyapa másnap újra elfoglalta karosszékét s Pali könyörgésére tovább folytatta a beszédet.

Ettől a naptól kezdve folyton készülődtünk. Édes anyám ruhát, fehérneműt készített számomra, jó erőset, hogy soká tartson. Édes apám új csizmát csináltatott nekem a falusi mesterrel, aki, mikor meghallotta, hogy a városba megyek tanulni, szép sárgaréz szegeket vert köröskörül a csizmába, hadd lássák meg ott a nagy városban, hogy mit tud ő, ha ki akar tenni magáért.

Ami engem illet, mentől közelebb jött az indulás perce, annál szomorúbb lettem. Most már nem a nagyvárost, nem a sok könyvet láttam, hanem éreztem, hogy el kell hagynom apámat, anyámat, testvéreimet, Gábort és a falut, amelyet oly nagyon szerettem.

De hát hogyan szerettem volna, mikor itt születtem és itt töltöttem benne életem minden percét. Bizony, néha úgy éreztem, hogy mázsás kő fekszik a szívemen. Százszor elbúcsúztam minden háztól, s lent a Tiszaparton minden fűzfától, minden bokortól.

Végre is ütött az indulás órája. Zajty Ákos gróf Debrecenbe vitt be bennünket. A búcsúzás csak úgy homályosan él agyamban, mert a szememben ragyogó köny elhomályosított mindent s amellet a szívem úgy dobogott, hogy édes anyám ijedten kérdezte:

— Nem vagy beteg, drága gyermekem?

Csak a fejemmel intettem, hogy nem, mert szólni nem bírtam volna a világ minden kincseért.

Édes apám, édes anyám kísért fel a grófi kastélyba.

— Méltóságos gróf úr, — kezdte édes apám — még egyszer alázatos és hálás szívvel köszönjük szíves jóindulatát.

— Szívesen tettem, — felelt Zajty gróf úr — és bizonyosra veszem, hogy fiúk érdemes lesz pártfogásomra.

Nemsokára kilépett a verandára a szelid, jóságos arcú grófné a kis Rózsikával, s nyájasan szólította meg édes anyámat.

— Úgy, kedves Asztalosné, nagy bánat az, ha a gyermekeket ki kell adni a házból. Soha se szégyelje magát én előtt, én is anya vagyok, bizony ma már én is sírtam egy-két verset.

Anyám hálásan kezet csókolt a grófnénak, a kis Rózsika pedig felém tipegett.

— Hát maga is elmegy, Pali?

— Igenis, elmegyek.

— Tiborral megy?

— Vele megyek.

— Tibor rossz, — mondta Rózsika összecsiszörítve kicsiny száját. Bent ül a szobájában és duzzog. Az imént hozzá akartam menni, hogy megöleljem, de ellökött magától.

A gróf összeráncolta homlokát.

— Mi baja Tibornak? — fordult feleségéhez.

A grófné békítőleg szólt közbe:

— Nem tudom, de nem is kell az ilyesmit komolyan venni. Lehet, hogy a válás bántja.

— Azt nem hiszem, hiszen egy félórával ezelőtt még itt hancurozott és nevetgélt. No de mindegy. A kocsis előállt és indulnunk kell.

Tibor is kijött, Zajty gróf kezén fogta és felém vezette.

— Itt a barátod, az iskolatársad, Tibor, azt akarom, hogy szeressétek egymást.

Tibor vonakodva, lassan nyújtotta kezét, nekem az arcom lángvörös lett erre a sértő mozdulatra. Legalább ne a szüleim előtt tette volna. Mindegy. Elhatároztam, hogy erőt veszek egyre növekedő ellenszenvemen és jó barátja leszek Tibornak a szülei kedvéért.

Még egy utolsó búcsúüdvözlés, aztán beültünk a kocsiba. A kocsis a lovak közé csapott és mi kihajtottunk a parkból.

Jóformán azt sem tudtam, hol vagyok, csak mikor a falu határára jutottam, szerettem volna kiugrani a kocsiból, hogy megcsókoljak minden kis fűszálat.

Elfordítottam a fejemet, hogy senki se láthasson az arcomba. E pillanatban hallottam a gróf erős, férfias hangját.

— Fiam, — mondta — ha fáj a szíved, csak sird ki magad bátran. Nem szégyen az, ha a gyermek szülei és otthona miatt kesereg. Sőt akkor tartottalak volna silány lelkű, üres szívű fickónak, ha látom, hogy minden fájdalom nélkül hagyod oda jó szüleidet.

Két könnyesepp gördült végig arcomon, de ebben a pillanatban Tibor tekintetével találkozott szemem, ki gúnyos, megvető tekintettel nézett végig rajtam. Megtöröltem szememet és elhatároztam, hogy nem fogok sírni, ha mindjárt bele is szakad szívem a fájdalomba.

Mikor Debrecenbe értünk, bámulva néztem a nagy házakat, az óriási piacot: ez mind ujság volt az én szememben. A piacon végighajtott kocsink. Elmentünk egy-egy tornyos templom előtt, aztán egy nagy templomhoz értünk, melynek két óriási veresre festett tornya volt: e mellett volt a kollégium épülete.

Óriási, szilárd, kemény falak vették körül a kollégiumot, vagy talán csak az én szememben tűnt fel minden olyan nagyarányúnak. Ezt ma már bajos megítélni, mikor beutaztam egész Európát és láttam majdnem minden szépet és nagyot, ami a mi világrészünkben található. Mindegy, akkor bámultam a nagy, sárga épületet és egy kissé meg is ijedtem.

— Istenem, innen talán soha sem jutok haza, az én kis falumba!

A gróf úr egyenesen a rektor úrhoz ment. Ez volt a címe a kollégium igazgatójának, nagytiszteletű Farkas Ezsaiás úrnak.

A nagytiszteletű szép, fehér szakállú öreg úr volt. Nyájasan, szeretettel nézett reánk, mialatt a gróf így szólt hozzá:

— Nagytiszteletű uram, nem akarom, hogy a fiam valami kiváltságot élvezzen. Úgy éljen, úgy egyék,

mint a többi derék emberek gyermeke. Ez a kis fiú itt mellettem, a fiam barátja, egy szobában lakjanak, mert azt akarom, hogy szeressék egymást.

A nagytiszteletű úr helyeslőleg bólintott, aztán beírta nevünket egy nagy fekete könyvbe.

A gróf úr egy óra múlva elindult, szíves búcsút véve tőlünk s mi együtt maradtunk Tiborral.

Egy nagyobb diák mutatta szobánkat. Egy nagy terem volt az, kívülünk még nyolc diák aludt benne. Mindegyiknek volt szekrénye, melyben holmiját tarthatta.

Én rögtön kibontottam kis táskámat és kezdtem kiszedegetni belőle a fehérneműt, hogy a szekrénybe betegyem.

— Talán az enyémet raknád ki előbb, — mondta Tibor gőgös, haragos hangon — a magad rongyai azután jöhetnek.

Hallottam, hogy a diákok hátam mögött kacagnak, de elhatároztam, hogy béketűrő leszek és kerülni fogom a verekedést. Lehajoltam hát Tibor táskája után. Hátam mögött még hangosabban nevettek.

— Te talán inasnak szegődtél ide? — mondta az egyik nevető diák.

— Ő a mi jobbágyunk fia, — vetette oda gőgös kézmozdulattal Tibor.

Szó nélkül vettem ki a táskából egy csomó ruhát, mikor hirtelen valaki megfogta a kezemet. A fiúk is elcsöndesedtek mindjárt. A nagytiszteletű rektor úr, Farkas Ezsaiás állt mellettem.

— Fiam, — szólt hozzám szeliden — itt nincs gróf, nincs jobbágy, itt csak diákok vannak, kiknek kötelességük, hogy maguk végezzék el a dolgukat. Tedd le ezt a ruhát, Zajty Tibor majd maga fog berakni a szekrényébe mindent.

Majd szigorú hangon tette hozzá:

— Még pedig most mindjárt, itt a szemem előtt.

Tibor lángvörös arccal, megszégyenülve engedelmeskedett a rektor úr parancsának. Hanem e perctől fogva még jobban gyűlött, mint azelőtt.

Ez eleinte igen nagyon bántott, hiszen a gróf úr úgy akarta, hogy jó barátja legyek a fiának. De később megvigasztalt, hogy bár én minden áron akartam ezt a barátságot, Tibor fagyos göggel utasította vissza közeledésemet s így nem rajtam múlt, ha a nemeslelkű gróf óhajta nem sikerült.

Az is bántott, hogy Tibor mindjárt az első napon nagy barátságot kötött egy Szénás Menyhért nevű fiúval. Ez a Szénás Menyhért egyike volt a leggonoszabb lelkű gyermekeknek. Az iskola gyűlölte, *spionnak* nevezték, mert minduntalan kémkedett a fiúk után, hogy aztán elárulja az igazgató úrnak meg a tanári karnak azokat az apró gyöngeségeket, melyek a legtöbb tanulóban megvannak. Bizonyára nem szép dolog a lustaság, hanyagság, a tanárok ellen való berzenkedés, de ezek mind csak apró hibák, az árulkodó fertelmes bűnéhez képest.

Sietek kijelenteni, hogy a rektor úr meg a tanáruk is gyakran figyelmeztették Szénás Menyhértet arra, hogy az árulkodás és kémkedés milyen csunya dolog s hogy ők a *besúgókat* mennyire nem szeretik.

Ez azonban mind nem ért semmit, Szénás Menyhért tovább folytatta csúf szerepét és ezzel szerencsésen kivívta magának az osztály, sőt az egész kollegium osztatlan gyűlöletét.

Még ma sem tudom megérteni, hogy Zajty Tibor miért vonzódott ehhez a romlott lelkű fiúhoz?

Lehet, hogy mind ennek csak mérhetetlen nagy gögje volt az oka. Neki mindig olyasmit kellett tennie, amit más nem csinált. Ha az egész kollegium

gyűlölte Szénás Menyhértet, ő csak azért is barátságába fogadta.

Nó de akkor egyéb dolgom is volt, mint Tibor sajtáságos baráti vonzalmán törni a fejemet. Az iskolai élet sok gondot okozott nekem. Mert nem úgy ment ám a dolog, ahogy én azt magamnak előre kiszíneztem, meg Gábornak elbeszéltem. Kaptam ugyan könyvet, sokat, de ezekben a könyvekben nem mesék voltak ám. Híre sem volt ezekben a hétfejű sárkánynak, Tündér Ilonának, az elvarázsolt királykisasszonynak, vagy a sziklahegyen sétáló óriásnak. De nem ám. A latin nyelv alapelemei, földrajz, számtan, természetrajz, magyar olvasókönyv és több más efajta munka hevert fiókomban. Mikor először kinyitottam őket, bizony, keserves csalódás szorította össze szívemet, mert ezek nem látszottak olyan mulatságosnak, mint Hófehérke és a hét törpének, vagy Hamupipókének és az ő gonosz mostohájának a története.

Csak később, mikor a tanár urak magyarázata után vettem elő újra e könyveket, tárult fel előttem egy óriási, széles határú világ. Talán nem olyan színes és mulatságos, mint a mesék világa, de annál komolyabb, mélyebb és nagyobb. Nem telt bele pár hét, már nagyon szerettem könyveimet, mert megértettem, hogy mi vagyon bennük.

A kollégiumi élet különben elég mulatságos volt. Reggel fél hat órakor felkeltünk és rendbehoztuk a szobát. Egy idősebb diák jött be megvizsgálni, hogy jól dolgoztunk-e, csakugyan rendben van-e minden? Azután rendbe hoztuk magunkat, kikészítettük a könyvünket és mentünk reggelizni. A reggelinél rendszeren jelen volt egyik vagy másik tanár úr, kiket mi nagytiszteletű professzor úrnak szólítottunk.

Azután még egyszer átfutva az aznapi leckét,

mindenki sietett a tantermébe az előadást hallgatni, délig. Délután, ha szabad időnk volt, játszottunk, birkóztunk a kollegium udvarán, azután a feladott leckét tanultuk, míg végre kilenc órakor mindnyájan lefeküdtünk.

Nem telt bele pár hét, már volt egy nagy csomó jóbarátom, kik igen szerettek, kikhez én is nagyon ragaszkodtam. Jobbágyfiú még csak egy volt a kollegiumban, az is már a teológiát hallgatta, de dicséretére legyen mondva az iskola szellemének, Tiboron, Szénás Menyhérten és egy pár vásott, rossz fiun kívül, egy sem törődött jobbágyi eredetemmel. Szerettek, megbecsültek, mert nem voltam rossz fiú és mivel igen jó felfogásom volt és könnyen tanultam, szívesen magyaráztam bárkinek, ha nem értett valamit könyvből.

A rektor úr és a tanár urak is mind csak szeretettel és jóindulattal néztek reám és mint később megtudtam, csak jó híreket írtak rólam haza szüleimnek.

Ugyanis egy szép napon édes apámtól levelet kaptam. A levélben ez volt:

„Kedves jó fiam, Pali!

Úgy tetszett az Úr Istennek, hogy tegnap nagy örömmre virradjunk. Már korán reggel üzenet jött a grófi kastélyból, hogy édes anyáddal menjünk fel a kastélyba, mert a méltóságos gróf úr beszélni kíván velünk. Már-már megijedtünk, hogy — isten óvjon meg bennünket tőle — talán beteg vagy, vagy pedig — ezt is távolítsa el tőlünk a Mindenható Úr Isten — nem jól viseled magadat. Mily nagy lett örömünk, mikor felmenvén a kastélyba, a méltóságos gróf úr levelet vett elő és felolvasta nekünk, szegény alázatos szolgálinak. A levelet nagytiszteletű Farkas Ezsaiás uram írta, a debreceni kollegium nagytudományú rektora. Azt írja a tudós rektor úr, hogy igen meg van

elégedve magaviseletteddel, tanulásoddal, erkölcsöddel. Áldassék az Úr Isten neve, ki ezt a szép, ezt az örvendetes napot reánk virrasztotta.

Édes anyád sírt örömében, míg a méltóságos gróf úr szelid, nyájas szavakat szólt hozzánk. Azt mondá, hogy boldog szülők vagyunk, mert jó gyermekünk van. Bizonyára azok is vagyunk. És kérjük az Istent, hogy még növelje a mi boldogságunkat a te személyedben, kedves fiam. Gyarapodjál testi és szellemi javakban. Légy szorgalmas, igyekvő, engedelmes és el ne bizzad magad soha. Bármilyen történjék is veled, mindig eszedbe jusson, hogy az Úrtól jön minden, az ő kezében vagyunk mindnyájan s az ő szent akarata tolja jobbra vagy balra életünk hajóját. Ha ezt mind eszedbe vésed, akkor nem leszel soha kevély és szívtelen a jószágban és nem csüggedsz el, ha a balsors sújt rád. Isten áldjon meg, édes gyermekem, az édes anyád imádsága kíséri minden lépteidet. Mennyire sajnálja szegény, hogy nem tud írni, de a székemre támaszkodik és úgy nézi a fekete betűket, amiket a papirosra vetek, mintha lelkét akarná belehelni a papirosba, mely hozzád megy, kedves, szeretett gyermekem.“

Mikor végigolvastam a levelet, ráborultam a két karomra és úgy sírtam örömben, vagy bánatomban. Mit tudtam azt én akkor, talán még most sem tudnám megmondani, ha kérdeznék tőlem.

Sírásomból egy vállamra tett kéz rezzentett fel. Szigeti Pista állt mellettem, a dúsgazdag debreceni hentesnek, Szigeti Mihálynak a fia. Áldott jó szívű fiú volt, egy kicsit nehéz fejű, az igaz, de a szíve, az tiszta aranyból volt és én nagyon ragaszkodtam ezért ő hozzá.

— Miért sírsz, Pali? — kérdezte résztvevően, piros

telt arcát az enyémhez szorítva — talán valami rossz hírt kaptál hazulról?

Megmutattam neki édes apám levelét. Láttam arcán, hogy ő is nagyon meg van hatva, de azért mosolygott, hogy engem jobb kedvre derítsen.

— No-no, hiszen azért ne sírj... hiszen minden jól megy... Gyere ki játszani.

— Ma nem játszom, Pista.

— Hát akkor gyere sétálni.

— Azt már nem bánom.

E perctől fogva még jobb barátok lettünk.

Az év különben olyan gyorsan elrepült, hogy magam is alig vettem észre. Csak mikor a színjeles bizonyítványt kezemhez kaptam, akkor dobogott fel a szívem büszkén és boldogan.

És mikor kis falumat újra láthattam a határon, ott várt édes apám édes anyámmal. Hogy ugrottam le a kocsiból, egyenesen karjaik közé. Öreg ember vagyok, de még ma is megreszket a szívem erre az emlékre.

Odahaza mindenki nagy örömmel fogadott, csak Gábor kérdé kissé huzódozva:

— Nagyon szeretni fogod-e a falusi életet ezentúl?

— Azt majd meglátod, — mondtam, nagyot ugorva. Holnap megint megyek veled dolgozni.

— De te, illik-e az hozzád, aki latin iskolába jársz?

Elnevettem magam és Gábor nyakába ugrottam.

— Jaj, de nagy bolond vagy, te Gábor. Hanem hát te, hogy állsz a tudománnyal, végigtanultad-e az abécét?

— Dehogyan tanultam, dehogy, — csóválta a fejét Gábor — nem tudok én mástól tanulni, csak tőled. Megállt a tudományom a nagy D betűnél.

— No majd a nyáron folytatjuk.

Átadtam bizonyítványomat édes apámnak, ki hangosan felolvasta az egész családnak, mindenki ájtatosan hallgatta, csak édes anyám sírt örömében és boldogságában.

Úgy telt el a kéthónapos vakáció, mint egy tündérálom és én olyan boldog voltam, hogy néha a szívem akart megrepedni a nagy örömtől. Zajty gróf úr gyakran felhívott magához s ilyenkor mindig igen nyájasan beszélgetett velem ő is, a grófné is, a kis Rózsika meg valósággal sírt, ha két napig nem látott.

Csak Tibor nem akart hozzám közeledni. De idehaza legalább nem sértegetett, mint az iskolában tette. Édes atyja szigorúsága miatt nem igen mert ficáncolni. Különben is kemény pirongatást kapott, mert bizonyítványa elég gyöngé volt, épen csakhogy megengedték, hogy felsőbb osztályba lépjen.

Még ki sem szaladgáltam jóformán magam a mezőn és már vissza kellett mennem az intézetbe. De előbb megünnepeztük Sári néném és Gábor lakodalmat. Gábor a lakodalma napjára csakugyan végigtanulta az abécét s bár az íróttal igazán neheztelt banni, de olvasni jól tudott.

Esztendő esztendő után repült el és én egyszer csak azon vettem észre magam, hogy már nem vagyok gyermek. A kollegiumi élet, a tudományos könyvekkel való foglalkozás új világot nyitott meg előttem s míg ebben az új világban szorgalmasan mentem előre, elmúlt a gyermekkor és én ifjú lettem.

V.

Abban az időben különös lázas forrongás vett erőt hazánkon. Nem is tudom, képes leszek-e veled megértetni ezeknek a nagy időknek a történetét?

Gyermek vagy még, Pali fiam, igaz, hogy magyar gyermek s amit az elméd talán nem képes felfogni, azt megérzi a szíved.

Említettem neked az első estén, hogy édes apám szegény jobbágy ember volt, a Zajty Ákos gróf jobbágya. Ugy bizony, kedves unokám. Egyszer hallottam — igaz, hogy régen volt — azzal dicsekedtél, hogy a te nagyapád excellenciás úr és a királynak belső titkos tanácsosa. Ez a nagyapa, akire te büszkélkedve hivatkoztál, — mely hivalkodás igen fájt az én szívemnek, Palikám, — szegény jobbágy familiából származó parasztfiú. Igen, kedves gyermekem, neked soha egy pillanatra sem szabad elfelejtened, hogy az én apám, a te ősapád, akinél jobb, derekabb, nemesebb, igazabb szív nem élt ezen a sáros földtekén soha, egyszerű szántóvető parasztember volt, aki még nem is a maga földjét szántotta-vetette. Mert volt egy idő, mikor a magyar nép, a hazátfenntartó faj, ki volt fosztva minden jogból, meg volt fosztva minden becsültetéstől. Ő nem kaphatott semmit a hazától, neki csak kötelességei voltak, jogai soha. És még se felejtsd el, gyermekem, hogy ez a kifosztott, emberi jogától és szabadságától eltiltott nép épen úgy szerette hazáját, mintha csak hírt, dicsőséget és gazdagságot kapott volna érte. A verejtékével öntözte, a vérével áztatta a rögöt, mely nem az ő számára termett kalászeket. Emeld meg a kalapodat, ha az ősapád jut eszedbe, és ne felejtsd el, hogy, ha a nagyapádból kegyelmes úr lett és ha az apád bárói rangban van is, a te véreid mind szegény, küzdő, dolgos, munkás emberek voltak és rokonaid ma is szántóvető parasztemberek. Igaz, hogy, Istennek legyen hála érte, immár saját földjüket szántják-vetik s a rög, melyet verejtékük tesz termékennyé, immár az ő számukra hoz kalászeket.

Abban az időben jobbágyember fia nem mehetett tudományos pályára, a lelkészi pályát kivéve. Én azonban a lelkészi hivatást soha sem bírtam úgynevezett pályának tekinteni. Én úgy éreztem és úgy érzem ma is, hogy a papi hivatásra születni kell. Aki nem érzi lelkében a szent tüzet lobogni, az ne menjen papnak, mert árulást követ el az Ur ellen, kinek szolgáljává szegődött.

Én, bár egész életemben hívő, vallásos lélek voltam, nem éreztem magamban lobogni ama szent tüzet, mely nélkül, meggyőződéseim szerint, mindenki méltatlan az Ur igéinek hirdetésére.

És ez a tudat igen sok gondot okozott nekem, a szegény jobbágyember fiának, ki előtt épen csak a papi pálya állt nyitva.

Igaz, hogy egy párszor kint jártam falun meg városon is, mint legátus-diák. Te talán nem is tudod, mi ez, kis unokám? Legátusnak hívták az olyan papnövendéket vagy nagyobb diákokat, aki elment vidéki templomokba prédikálni. Bár ilyenkor a vendéglátó tiszteletes úr rendesen megdicsérte prédikációm tartalmát és előadásom ügyességét, engem mindig szomorú kétség emésztett, mely egyre jobban marcangolta a lelkemet.

Amellett messze vidékre barangolván, egyre jobban megismertem a szegény elnyomott nép szenvedését. Mert nem mindenki bánt ám olyan emberséges módon jobbágyaival, mint Zajty Ákos gróf. Voltak embertelen, gonoszlelkű földesurak, akig vérig kínozták szegény szolgálkat. Nem mondom, hogy gyakran találkoztam ilyen embertelen alakokkal, de nekem elég volt egy szenvedő arcot látnom, hogy napokra bús és sötét gondolatok üljék meg a lelkemet. Bizonyára nem szakadtam én el egy pillanatra sem az én szegény

paraszt véreimtől. Velük szenvedtem s nekem is fáj az ő jajszavuk.

Amellett a testi szenvedés még hagyján, mert, ismétlem, a magyar földesurak közt kevés volt az embertelen szívű. De fáj nekem az is, hogy egy nagy csoport tehetséges, erős lelkű, ép szívű ember el van zárva a tudományos pályától. Ki tudja, hány nagy tehetségtől van így megfosztva az ország, a haza. Hiszen a föld egyszerű gyermekeiből kerülnek ki a legerősebb lelkű, legnagyobb szívű emberek.

De ne hidd, hogy csak az én lelkem vívódott akkor ilyen gondolatokkal. Tele volt akkor mindenember szíve lázzal, várakozással, reménységgel. A nemsokára bekövetkezendő nagy idők már előre mutatták jeleiket.

Ez időben történt, hogy édes apámtól levelet kaptam, mely így hangzott:

„Kedves jó fiam, Pali!

Isten ő szent felségének megint úgy tetszett, hogy örvendetes napra virradjunk mindnyájan. Ma reggel megtudtuk, hogy a méltóságos gróf úr — Isten áldás legyen minden lépésén — felszabadított minket, szegény szolgálait, a jobbágyi állapotból. Szabad emberek vagyunk, kedves gyermekem, s immár mienk a föld, melyet művelünk. Szívünkben eddig is a mienk volt az, hiszen hazánknak egy darabja, de mily boldogság tudni, hogy immár nem függünk senkitől, egyedül az Úr Isten végtelen jóságától, igazságosságától és irgalmától, kihez minden nap imádkozunk, hogy fogadja kegyelmébe a mi nemeslelkű jótevőnket, Zajty Akos grófot, védelmezze meg a mi édes hazánkat, Magyarországot és vegyen oltalmába téged, jó gyermekem, öreg szüleidnek szemefényét és reménységét.“

Természetesen, igen boldoggá tett a hír, örven-

deztem az örvendezőkkel, kik mindnyájan édes véreim voltak, de legjobban boldoggá tett, hogy Zajty Ákos grófbán ifjúságomban is azt a nemes, önfeláldozó hazafit szerettem és tisztelhettem, aki gyermekkoromban jótevőm, pártfogóm volt, nemcsak nekem, hanem az egész magyar népnek.

Zajty Ákos gróf ott küzdött a rendek gyűlésén a legnagyobbak oldalán. Kossuth Lajosnak, Széchenyi István grófnak, Deák Ferencnek, Wesselényi Miklós bárónak volt ő hűséges munkatársa az új Magyarország megteremtésében. Tehetségében bizonyára kisebb ama halhatatlan nagy alakoknál, de honfiúi érzésben, jellemben, szívnemességben és lelki nagyságban méltán versenyezhetett velök.

És ezt nem a gyermek mondja, ki hálás lekötelezettje volt a nemesszívű grófnak, nem is az ifjú, ki, bár már a maga lábán, a maga emberségéből élt, mégis bizonyos elfogódottsággal gondolt jótevőjére, kinek mindenét köszönhetette. Nem, ezt én mondom, én, Asztalos Pál 72 esztendőskoromban, pedig ez hosszú idő ám, Pali fiam. De sok mindent lát ez alatt az ember, jót, rosszat vegyesen!

Nos hát, ma higgadt, józan ősz fejjel állítom, hogy Zajty Ákosnál nemesebb, jobb és igazabb hazafi nem élt a földön.

Beszédeit, melyeket a jobbagyság eltörlése, az általános egyenlőség mellett tartott, mindenki ismerte, aki jó magyarnak érezte magát.

Ebben az időben történt, hogy megengedték a jobbagyok fiainak, hogy a vármegyénél tisztviselői állásokat foglalhassanak el. Oh, milyen boldog voltam, most már nyitva állt előttem az út, mert — mint már említettem neked — a papi pályára, ama szent hivatást nem érezvén lelkemben, nem akartam lépni.

És ezzel bizony nagy szomorúságot okoztam édes anyámnak, ki igen buzgó, vallásos lélek volt; szívének legtitkosabb vágya volt, hogy bár szószéken látná a fiát. Édes apám alig bírta megvigasztalni, csak az nyugtatta meg, hogy az áldott, jólelkű grófné felhívatta magához és így szólt hozzá:

— Édes Asztalosné asszony, maga vallásos asszony, ne zúgolódjék hát Isten rendelése ellen. A maga Pali fia jogot tanul, meg vagyok róla győződve, hogy ott is kiváló ember lesz belőle.

— Szerettem volna a szószéken látni, amint az Úr imáját mondja.

— Elhiszem, hogy szerette volna, tudom, hogy nagy öröm lett volna ez a maga buzgó, vallásos lelkének. Ám maga még nem tudja, édes Asztalosné, hogy mi mindnyájan az Úr szolgái vagyunk s ha becsületesen teljesítjük kötelességünket, bármilyen állásba helyez bennünket a sors, mindenütt a mi Urunkat, Istennünket szolgáljuk a becsületos, munkás, szorgalmas étellel. Ha Pali fia nem érzi lelkét elég erősnek a papi pályára, hagyja őt menni békével, én tudom, hogy jó helyre fog kijutni, mert ismerem a maga fiát.

— No látod, Zsuzsi, látod, — mondta édes apám büszkén, fellángoló arccal, — ezt mondtam én is neked, mikor otthon sirtál, a mi Palinkból ember lesz, bárhova vesse is a sors, becsületos ember.

— Bizony, maguk boldog szülőknek nevezhetik magukat, — mondta a grófné halkán, — míg mi nekünk mennyi bajunk, szomorúságunk van.

— Az istenért! — kiáltott fel édes anyám ijedten, — csak nem beteg az aranyos Rózsika gróf-kisasszony?

A kis Rózsikát az egész falu imádta szépségeért, jóságaért, kedvességeért. És édes anyám szíve kínosan

összeszorult a gondolatra, hogy ennek a gyönyörű, kedves, jó teremtésnek lehet valami baja.

— Nem, — rázta meg fejét a grófné, — Istennek hála, kis leányom egészséges, hanem Tibor igen sok szomorúságot okoz nekünk. Pedig nem rossz fiú, csak könnyelmű, hanyag és makacs, most meg komolyan félttem, mert rossz társaságba keveredett.

A grófnénak, fájdalom, igaza volt. Tibornak ezidőben csak egyetlen bizalmas barátja volt: Szénás Menyhért s ez föltétlen befolyást gyakorolt a gyöngelékű, ingatag jellemű fiatal emberre. És én, mikor a fővárosba kerültünk, őszintén félni kezdtem, hogy az ifjúi könnyelműségeken kívül még valami komoly bűnbe is beleviszi Tibort, kinek lelkét teljesen hatalmában tartotta.

A nagyapa felállt, megsimogatta Pali fejét és így szólt:

— Hogy mennyiben vált be sejtésem, arról majd máskor, most már nagyon késő van, menjünk aludni, kicsi unokám.

VI.

— Félve kezdek újra elbeszélésemhez, Palikám. Vajjon lesz-e elég erőm, hogy megelevenítsem ama nagy időket, azokat az óriás alakokat, kik regebeli hősöknek is ragyogók, dicsők és kiválók volnának. Igaz, hogy magam is ott éltem köztük; hogy megadott nekem a szerencse, egy levegőt szíhatni a halhatatlanokkal; hogy kiránthattam én, gyöngye ifjú ember kardomat hazám védelmére; hogy harcolhattam ama örökéletű hősök oldalán, kiknek, mint Mózesnek hajdan a pusztában, megengedte az Úristen, hogy csodákat tegyenek hazájukért, népükért. Bizonyára véges az

emberi erő, de a mi nagyjaink, mintha a szeretet szent tüzében erről is megfeledkeztek volna, diadalmasan harcoltak a lehetetlenséggel.

Hogy aztán elbuktunk? Ki merne vitázni az örökkévalóval? Ki olyan vakmerő, hogy állítani meri, hogy ő olvasni tud a szent könyvben, ahol a népek multja és jövője van megírva? Aztán ki tudja, vajjon csakugyan bukás volt-e ez? Vajjon nem a fönséges, komor megpróbáltatás-e az ujjászületés szent ünnepehez? Hogy nehéz, szívszaggató, keserves volt a megpróbáltatás?!... Igaz... igaz!... Én láttam bitófán függeni a haza leghűbb, legjobb, legigazabb, legnagyobb fiait, de a názáreti Jézus minden földi embernél nagyobb, igazabb, jobb és szentebb volt és mégis fölvitte keresztjét a Golgotára és ott halt meg a két gonosztevő gyilkos között. Szabad-e panaszkodnunk, zúgolódnunk, ha legjobb, legnagyobb fiaink áldoztattak fel a vad zsarnokság és önkény bálványának, mikor az Úr saját szent fiát küldte le hozzánk és áldozta föl értünk, bűnösökért?

De hát hagyjuk ezt, kicsi unokám, majd később mindezt magad is világosan fogod látni. Én szeretnék neked ama nagy időkből egy-két jelenetet megeleveníteni, de mintha gyöngének érezném erőmet erre a nagy dologra. Nem mintha elfeledtem volna csak egy betűt is azokból, amik történtek, de szavam nem tud úgy szárnyalni, mint ahogy a fölséges nagy idők eseményei száguldottak. De hát végre is mindenki csak annyit adhat, amennyije van, toldja meg a te magyar szíved lelkesedése az én előadásom gyöngeségét, vagy gyarlóságát.

Azt már említettem, hogy évek óta mozgott alattunk a föld és hallottuk messziről azt a különös zúgást, dörgést, mely az eget, földet rázó nagy vihar közeled-

tét jelezi. De hogy egyszerre villámszerűen gyúljon ki a tűz mindenütt, arra nem voltunk elkészülve.

Mialatt mi a szabadság, egyenlőség, testvériség szent jelszaváért küzdöttünk, azalatt bujtogató bécsi kezek ellenünk tüzeltek a nemzetiségeket. Gyanus hírek kezdtek szállingózni Erdélyből, hol az oláhok, és délvidékről, hol a rácok fenyegették a magyarokat. A testvér Horvátország az áruló Jellacsics bán vezérlete alatt fegyvert fogott az anyaország ellen. Bécsből a császári katonaság fenyegetett bennünket, négyfelől gyújtották reánk a tüzet, hogy valahogy meg ne tudjunk menekülni.

És ekkor történt, hogy az Isten másodszor engedte meg halandó embernek, hogy isteni hatalmat ragadva magához, csodákat tegyen. Az első csodát Mózes követte el, mikor a pusztán bujdokló népnek vizet varázsolt elő a sziklából, a második csodatétel a Kossuth Lajos ereje volt, ki egy halálra ítélt ország végzetének elébe állt és ő, az egyszerű polgárember, megragadta a kezét, mely a magyar népet az örök megsemmisülésbe akarta küldeni.

Mikor az oláhok legyilkolták a védtelen magyarokat, nem kimélve sem aggot, sem kis gyermeket, mikor a rácok magyar fejekkel rakták körül a templom falát, mikor a horvát bán fegyverrel vonult ellenünk és Bécsben kimondták reánk, hogy meg kell halni a rebellis magyarnak örökre, a feltámadásnak reménye nélkül, akkor felállt Kossuth Lajos, az egyszerű köznemes ember és azt mondta, hogy a halálra ítélt ország élni fog önerejéből, saját dicsőségére.

Aztán megcsinálta Mózes csodáját; teremtett hadsereget, pénzt, fegyvert, Mózes varázsvesszeje volt a kezében. Ezt a varázspálcát úgy hívták, fiacskám, hogy *honszeretetet*. Intett vele és a férfi otthagytá gyermekét,

az ifjú elhagyta édesanyját és rohant tűzbe-vízbe küzdeni, harcolni — meghalni a hazáért.

De hát én nem írok most történelmet, majd megtanulod te azt az iskolában, hogy mi volt március 15-ike, a szabad sajtó örömmámoros napja. Majd megtanulod, mint vonták vissza a bécsi urak az öreg király esküjét, ki bánatosan mondott le trónjáról, melyet I. Ferencz József foglalt el. Majd megtanulod, hogy miért vezették félre az ifjú, 18 éves uralkodót gonosz tanácsosai, kik a magyar népről mindig csak rosszat súgtak-búgtak a fülébe. Az ifjú fejedelem, fájdalom, hitt a gonoszlelkű tanácsosoknak, kik bizalmatlanságot csöpgögtettek szívébe irántunk. Gonosz, aljaslelkű emberek voltak, de elérte őket a bűnhődés; az ifjú uralkodó később rájött, hogy a hazuglelkű tanácsosok félrevezették és rágalmazták előtte a magyar népet s ekkor megvetette s eltaszította őket magától. Haj, de mennyi szenvedés előzte ezt meg s milyen vérengzésnek kellett szegény hazánkat elborítani, míg a nemzet és a király megértette egymást!

Most csak annyit, hogy a fiatal császár nem koronáztatta meg magát magyar királynak s így a magyar törvények szerint nem is lehetett őt uralkodónak elismerni. Ezalatt fellázadt nemzetiségeink pusztítottak, öldököltek. Egy jó szó és a béke azonnal helyreáll. Az ifjú császár bizonyára szívesen kimondta volna ezt az egy szót, de a gonosz tanácsadók elébe álltak és nem engedték a magyar nép szívéhez szólni.

És eljött az önvédelem ideje. Belülről a saját hűtelen nemzetiségeink támadtak ellenünk, kívülről az osztrák császári sereg tört reánk és ekkor állt elő Kossuth Lajos a honszeretet varázsvesszejével, mely hadsereget teremtett a magyar haza védelmére. Megkérdezte a nemzetet, hogy meg akar-e halni gyaláza-

tosan vagy élni akar-e dicsőségben? S a válasz egy égre feltörő eskü volt, Petőfi örökszép verséből idézve: „Esküszünk, esküszünk, hogy rabok többé nem leszünk!”

A papok szószékekről buzdították a népet a szent önvédelmi harcra, de nem is kellett azt nagyon biztatni. Az anya nem azt a gyermekét siratta, aki a halálos veszedelmű harcba indult, hanem azt, aki látván hazája szenvedését, otthon maradt. A főiskolák kiürültek, tanárok, tanulók letették a könyvet és fegyvert vettek a kezükbe.

És ez a gyakorlatlan, gyorsan összeverődött ifjú honvédség pár csatában kiverte a híres, remek fegyverekkel ellátott császári hadsereget.

Örök büszkeségem, hogy én is ott voltam az ifjú küzdők között.

Igen, ott harcoltam együtt azokkal a félistenekkel, kiknek neve bizonyára jó ismerős magyar szíved előtt. Láttam a dicső Damjanichot, Klapkát, Guyont, Bem apót, Petőfi Sándor vezérét.

És most, ötvenöt esztendő múltán, hadd hajtsam meg fejemet ezek előtt a félistenek előtt, kik mintha egyenesen a Kossuth Lajos varázsvesszeje után patantak volna ki a földből, hogy véghezvigyék azokat a hőstetteket, melyeket mindig fog bámulni a világ, míg emberek lesznek a földön.

Immár por és hamú lett belőlük, a prófétából is, a dicső vezérekből is. Pihen a kard, mellyel hajdan előre rontottak a diadalmas csatákon, de ki tudja, nem hallják-e e pillanatban az én szavamat s nem nézik-e gyönyörködve a te kipirult arcodat, kicsi unokám. Az ő szellemük bizonyára itt kering köztünk és ha szükségünk lesz reájuk, ők mellettünk lesznek.

No, de hagyjuk ezt és hadd folytassam történetemet.

Én Damjanich csapatában kezdtem szolgálni. Mielőtt felesküdtem volna zászlómra, hazamentem elbúcsuzni édes szüleimtől; hiszen ki tudja, látom-e őket valaha?

Az első, akivel a szülei házban beléptemkor találkoztam, Gábor sógorom volt, a Sári néném férje.

Gáboron már honvédhuszári egyenruha volt. Mikor meglátott, forrón magához ölelt:

— Isten hozott, édes Palikám, de jó, hogy hazajöttél; eredj be, vigasztald kissé a feleségemet, meg az édes anyádat, szegények nagyon meg vannak ijedve, hogy beálltam Kossuth Lajos katonájának.

— Jaj, kedves Gábor sógor, félek, hogy vigasztalás helyett én is csak szomorúságot hozok nekik.

— Mit mondasz? Hát te is?

— Bizony én is honvéd vagyok. Beálltam a Damjanich seregébe, holnap indulok a csapatomhoz.

Gábor sokáig rámbámult, majd így szólt:

— Látod, Pál, én egyszerű parasztember vagyok. Az ábécét végigsillabizálni is tőled tanultam meg. Egyéb tudomány nem is ment az én fejembe. A kerti dolgot, a mezei munkát, azt nem mondom, értem eléggé és senki sem tehet szemrehányást azért, hogy kötelességem nem jól végzem. De a könyv, az más, az nehéz dolog, az nem ment a fejembe. Ne vedd hát rossz néven, ha mondok valamit. Te tanult ember vagy, nyolc évig ülted az iskola padját s mindig elsőrendű bizonyítványod volt. Hej, sok tudomány lehet már a te fejedben összegyűjtve, az én paraszteszem még fel sem tudja fogni, hogy mennyi. Tudom, hogy papnak is megválasztottak volna, ha kedved lett volna hozzá. No hát száz szónak is egy a vége, én azt mondom, hogy kár ezt a sok tudományt a golyó elé vinni. A golyó nem nézi, mi van a fejben, keresztüllukasztja

akár üres, akár színültig van bölcseséggel. Hadd menjünk hát mi az ágyú elé, szegény, egyszerű emberek, mert a te sok tudományodért nagy kár volna, te még másképen is használhatsz majd az országnak. Maradj itthon és vigasztald édes anyádat, meg szegény Sári nénédet; te tudós, bölcs ember vagy, sok okos dolgot tudsz kitalálni, amire majd megnyugszanak és bizalommal várnak haza, ha visszakerülsz, ha pedig nem úgy történnék, magyarázd meg nekik, hogy az Isten rendelése volt ez is és bele kell nyugodnunk.

Én gyöngéden megöleltem Gábort és ezt feleltem:

— Sajnálom, hogy nem teljesíthetem kérésedet, de nekem is ott van a helyem te melletted, a csaták mezején. Mint ahogy ott van minden magyar férfinak, aki kardot bir kezébe fogni. Nagyon tévedsz, ha engem valami nagy, tudós embernek nézel, Gábor bátyám. Hej, be sok hiányzik még ahhoz, ki tudja, lesz-e valaha az, akinek te engem tartasz? De mindegy, nem az a kérdés most, mert ha színbölcsesség lenne is fejem, akkor is éppen úgy odavinném a golyók elé, mint ahogy te odaviszed a tiedet. Szégyelném és megvetném magamat, ha csak egy percig is haboznék. Szegény, öreg szüleimet, testvéreimet szívemből sajnálom, de befogják látni, hogy nem tehettem másként. Talán a jó Isten visszavezérel még karjaikba, ha pedig ott kell maradnom a harcmezőn, meg fogja vigasztalni őket a tudat, hogy fiuk becsületes magyar ember módjára halt meg.

E pillanatban vettük észre, hogy a szobaajtó nyitva van, hogy szüleim ott állanak Sárival, Zsófiával együtt és végighallgatták beszédünket.

Mindnyájunknak könnyes lett a szeme, mikor édes apám felénk lépett és fejemre tette kezét.

— Eredj, fiam, az Úr nevében és harcolj vitézül

hazád életéért, hazád szabadságáért. Jól mondád az imént, ez kötelességünk mindnyájunknak, nagyoknak, kicsinyeknek, bölcseknek és tudatlanoknak. Eredj, az Úr vigyázzon életedre és ha nem látnánk többet, nem fogunk zúgolódni, mert a hazának még gyermekeinket is oda kell adni, ha kívánja. Én is veletek mennék, ámbár kezem már reszket kissé, de az asszonynép éhen halna, ha elhagynám, azonfelül meg a gróf úr meg is parancsolta, hogy mi öregek itthon maradjunk földet művelni, a falut, az asszonynépet védelmezni, ha ide betörne az ellenség.

Én édes anyám elé léptem, ki könnyektől meg-megszagztatott hangon mondta:

— Nem tartóztatlak, fiam, mert érzem, hogy el kell menned, ha a hazát veszedelem fenyegeti. De gondoldj reánk is, szegény öreg szüleidre és harcolj vitézül, de ne kockáztasd az életedet könnyelműen, meggondolatlan ifjúi módra.

Megcsókoltam szüleim kezét, megöleltem testvéreimet, Gábornak azt mondtam, hogy várjon reám, mert még felmegyek a grófi házba is búcsuzni.

Az inas egyenesen a gróf dolgozószobájába vezetett. Zajty gróf íróasztalánál ült, míg az ifjú Tibor gróf szemben állt vele.

Most is olyan érthetetlen és megmagyarázhatatlan ellenszenvvel viseltetett irántam a fiatal Tibor gróf; hogy miért, azt most is éppen olyan kevésbé értettem, mint ezelőtt nyolc évvel. Most már felnőtt ifjú lévén, nem viselkedett velem szemben nevetlenül, csak hideg göggel tartott távol magától, úgy, hogy végképen elidegenedtünk egymástól. Ritkán, futólag találkoztunk s akkor egy hideg köszöntés után gyorsan elhagytuk egymást. Tibor grófról csak annyit tudtam, hogy még mindig jóbarátságban él Szénás Meny-

hérttel, akiről igen különböző, kétes históriákat beszéltek az emberek.

A gróf úr nagyon sajnálta, hogy Tibor közt és köztem ilyen feszes, barátságtalan a viszony. Eleinte nagyon szeretett volna változtatni a dolgon, de mivel látta, hogy nem megy, hát abbahagyta és nem erőltette fiát a barátkozásra.

Ő azonban mindig kiváló jóindulattal és szeretettel viseltetett irányomban.

Már évek óta a magam emberségéből éltem, de azért ő mindig érdeklődött sorsom iránt. Megkövetelte tőlem, hogy gyakran írjak neki, számoljak be életemről, jövedelmemről, munkásságomról. Én természetesen eleget tettem kívánságának s ő levelemre mindig pontosan válaszolt. Szóval, atyai gondoskodását soha, egy pillanatra se vonta meg tőlem.

Most is szeretettel üdvözölt és melegen megrázta kezemet, mikor elmondtam neki, hogy indulok a Damjanich táborába.

— Ez derék, nagyon derék . . . Tibor fiam is honvéd lesz, holnap, vagy holnapután indul csapathoz.

Tibor hideg fejbólintással köszöntött, mikor beléptem, mit én hasonlóképen viszonzottam, apja szavaira azonban nem felelt semmit. Ügylátszik, velem semmi képen sem akart társalgásba bocsátkozni.

A gróf újra felém fordult:

— Kissé nyugtalan vagyok. Tegnapelőtt küldtem futárt Kossuth Lajoshoz, hogy egy ezredet felszereljek a magam költségén. A módoszatokra nézve kértem sürgős válaszát és ime még mindig nincs semmi hír. Pedig a dolog nagyon sürgős, a honvédségnek nincs kellő számú fegyvere, nem értem hát Kossuth kése delmezését. Igazán, már hajlandó volnék valami áru-

lást emlegetni, de, szerencsére, rajtam és Tiboron kívül senki sem tud a dologról semmit. A futár pedig, kit Kossuthoz küldtem, igen hű, régi szolgám s így tehát e részről nyugodt lehetek. Az ember most nem lehet eléggé óvatos. Bécs fizetett kémeket tart a legbefolyásosabb magyar hazafiak körül, kiket így akar hurokra keríteni. Az életemet végre is nem félttem, de nekem még sok dolgom volna itt és igazán nem szeretném...

A gróf nem folytatta tovább, mert kopogtatás hallatszott az ajtón és Szénás Menyhért, a Tibor régi barátja jött be a terembe.

Soha, még iskolás fiú korában sem szerettem Szénást, de most meg valósággal hideg borzongás futott végig rajtam, mikor megláttam. Magam sem tudtam, miért, de valami bizonyosan bekövetkezendő, nagy szerencsétlenség elősejtelve borzongatta meg testemet.

Szénás majdnem kétrét hajolva közelgett, bókolt a grófnak, ki azonban elég szárazon bánt vele.

— Önnek bizonyosan a fiammal van valami dolga, Szénás úr. Mivel még nekem is van egy kis ügyem Asztalos Pállal, elbocsátom önöket.

— Nem szeretem ennek a Szénásnak az arcát. Van benne valami, ami csúszó-mászó kígyóra emlékezteti az embert. Hajlong, alázatoskodik, de nem tehetek róla, alázatos hajlongása közben is folyton hallok mérges sziszegését. Nem is értem, hogy ez a Tibor miért ragaszkodik annyira hozzá? Még ide hívja a házamhoz vendégül. No nem is türtem volna meg, ha Tibor most nem megy katonának, de most, a válás előtt, nem akarom keseríteni, hiszen ki tudja, mikor látjuk megint egymást?

Fel s alá járkált a szobában, majd hirtelen vállamra tette kezét:

— Te is elmegy, Pali fiam... no de hiszen ebben

bizonyos voltam. Ismerlek téged tetőtől-talpig és bízom benned rendületlenül. Emlékszel-e, mit mondtam egyszer régen, mikor elhatároztam, hogy taníttatni foglak? Azt mondtam, csak azt szeretném megélni, hogy a magyar jobbágynép felszabaduljon szolgaságából s ime megtörtént. De ne áltassuk magunkat, Pali fiam, nehéz küzdelmek várnak reánk, ki tudja, mikor lesz e küzdelmeknek vége s hányan érjük meg a szerencsés kibontakozást? Mindegy. Mindnyájan Isten kezében vagyunk s egyéb nem történhetik, mint amit ő akar. Én a magam részéről el vagyok szánva, de családom sorsa aggaszt. Mióta futárom nem hozza a választ Kossuthtól, valami különös balsejtelem kínoz. Tibornak nem beszéltem erről, ő jó fiú, de sokkal könnyelműbb, mintsem megértene. Neked azonban megmondom, hogy a Kossuthoz küldött ajánlatommal az életemet tettem kockára, sőt ami előttem még ennél is drágább, nőm és leányom jövődjét. Mi lesz velük, ha én elpusztultam? Tiborra nem számíthatok ebben a dologban, ő jószívű, de képtelen gondoskodni valakiről. Te reád bízom hát őket, Pali fiam, szeresd, ápoldd, véddd, vigasztald meg szegényeket, ha nekem valami bajom történik.

Megrendülve omlottam a gróf kezére, mert egyszerre megértettem a helyzet veszedelmességét. És könnyeim, csókjaim áztatták azt a kezet, mely mindig csak jót tett velem.

A gróf gyöngéden fölemelt.

— Pál, térj magadhoz. Férfiak vagyunk, nem szabad gyöngének lennünk. Várjuk a legjobbat, de készüljünk el a legrosszabbra is. Esküdet, fogadásodat nem kérem; láttam könnyeidet és nyugodt vagyok. Ha itt nem volnának biztosságban a szegény nők, te majd elviszed őket más helyre. Én már nem mozdul-

hatok, még nem tudja senki, de neked megmondom, hogy minden lépésemet figyelemmel kísérik; hogy Bécsben ki van adva az elfogatási parancs ellenem, csak az ürügyet várják, amellyel reám törjenek.

— És nem lehet menekülni? — mondtam a félelemtől halálra válva.

— Nem, rögtön letartóztatnának. Nekem nem szabad innen elmozdulnom. Az az egyetlen mód a menekülésre, ha helyben maradok, ha csak el nem árulta valaki Kossuth-hoz frott leveletem, mert akkor mindenképen veszve vagyok. Ne remegj, Pál, szedd össze magad, bátornak kell lenned, hogy majd oltalmazd őket, ha én nem leszek.

Mikor látta, hogy könnyeim újra előtörnek, mosolyogva mondta:

— Nono, ne légy gyermek, hiszen lehet, hogy nem lesz semmi baj. Lehet, hogy csak rémképeket látunk. Töröld meg a szemed, gyere, bevezetlek a feleségemhez, búcsuzzál el tőlük is, — de ne vágj ilyen szomorú arcot, mert azt hiszi, hogy a golyótól félsz.

Igy tréfálkozott a nemeslelkű gróf, hogy jobb kedvre derítsen, de ez nem sikerült neki. Igaz, hogy a grófné előtt mitsem mutattam bánatomból, de azért úgy éreztem, hogy mázsányi kő fekszik a szívemen.

A grófné behívatta Rózsikát is. Most is olyan szép, kedves és jó volt, mint ezelőtt. Mikor megtudta, hogy harcba megyek, egy nemzetiszínű kokárdát vett ki a zsebéből és mellemeire tűzte.

Ezt a háromszínű szallagot ma is ereklüként örzöm, hiszen angyalkezből kaptam.

Egy félórai társalgás után, vidámságot mutatva, de nehéz, szorongó szívvel búcsúztam el a grófi családtól.

VII.

Másnap indultam Damjanich hadtestéhez. Gábor-tól korán elbúcsúztam, mert ő. más csapathoz tartozott és útja is másfelé vezetett.

Egyik nagyobb vidéki városban — már nem emlékszem, hogy melyik volt — óriási ünnepségre érkeztem. Minden házon zászló függött, minden ablakban virág nyílt. Mire belovagoltam a város piacára, már tudtam is a nagy öröm okát.

Magyar huszárok jöttek, haza szökve Ausztriából. A császári seregbe voltak besorozva, de mikor meghallották, hogy az édes haza, Magyarország keserves jajszóval hívja őket, otthagyták a császár zászlaját és hazajöttek a szenvedő édesanya, Magyarország segítségére.

Ott állt a piacon az egész század, a nép ölelte, csókolta őket, paripájukat, a kezüket, ők pedig, a vihar-edzett, sok csatát látott katonák sírtak és kacagtak örömlükben.

Én is közelebb mentem a huszárokhoz és egyszer csak nagyot kiáltottam örömömben és meglepetésemben:

— András . . . András . . .

Bizony, az én András bátyám volt az őrmester. Nagy, kipödrött bajuszával komolyan ült lován, most, mikor nevét kiáltottam, hátrafordult.

De bizony nehezen tudtam vele megértetni, hogy én vagyok az ő öccse, a Pali gyerek.

Egyre csóválta fejét:

— Lehetetlen az, hiszen öklömnnyi fickó voltál, mikor elkerültem hazulról.

— És hány éve kerültél el, András?

András egyszerre számolgatni kezdett az ujján, aztán hirtelen abbahagyta és lepattant lováról, én is leszálltam és erősen, forrón megöleltük egymást.

— No persze, hogy milyen ostoba vagyok, — pirongatta magát András, — hogy még el sem akarom hinni, hogy a gyermekek is megnőnek. Hej, pedig ezekben a nehéz időkben de hamar érik az ember! Még ki sem pattant az ifjúság bimbója és jön a nagy kaszás és lekaszája. Bizony, öcsém, te is fiatal vetés vagy ám még, kár neked a nagy kaszás elé sietni.

— A haza hív, édes András bátyám. Kossuth Lajos üzent és nekünk mindnyájunknak el kell menni.

András szeme fellángolt:

— Jól mondod, öcsém, ezt az üzenetet hallottuk meg mi is messze idegenben. És elindultunk az üzenet szavára „minden poklokon keresztül“. Előttünk tűz, hátunk mögött tűz, de azért nem tántorodtunk meg, egy percre sem. Jöttünk, mert éreztük, hogy itthon szükség van reánk. Hóviharon keresztül át a Kárpátokon, üldöztetve mindenütt ellenségtől, a császári katonaság mindenütt nyomunkban, hogy megbüntessen bennünket, *árulásunkért*. Mikor tőlük megszabadultunk, jött a még kínzóbb, kegyetlenebb ellenség: a hideg és éhség. Őt társunk meghalt az úton, nem bírták ki az emberfeletti szenvedést, eltemettük, megsíratuk őket, aztán mentünk tovább. Már azt hittük, elhagyott bennünket a magyarok Istene, mikor végre megpillantottuk az első magyar falut. Leborultunk a földre és úgy csókoltuk az édes, áldott hazai földet. A falunak ruthén lakossága volt, de jó, hazafias, lelkes nép, meglátszik rajtuk, hogy őseik a Rákóczi Ferenc katonái voltak. Szívesen fogadtak, eleséggel láttak el és Isten nevében eresztettek tovább útra bennünket. Most már itt vagyunk Magyarország szívében és

remélem, hogy kiverjük innen az ellenséget mind egy szálig.

András aztán szüleinkről, testvéreinkről kezdett tudakozódni, én készségesen feleltem neki, mikor hirtelen egy lovas vágatott át a piacon. Én rögtön megismertem benne Tibor grófot. Láttam, hogy halálsápadt és liheg a fáradságtól, nem értettem, hogy mi baja lehet és hirtelen rászóltam:

— Tibor! . . . Tibor! . . .

Tibor úgy nézett reám, mint egy örült. Egy pillanatilag mozdulatlanul maradt lován, aztán hirtelen leugrott lováról, a kantárt egy huszárnak dobva oda, hogy tartsa meg, míg visszajön.

— Jó, hogy találalak, — lihegte fuldokolva.

Csodálkozva néztem reá, tegezett, mint régen gyermekkorában, amikor a gróf kívánságára tegeztük egymást.

— Jöjj, kérlek, beszédem van veled.

Szemben állt velünk a korcsma épülete, szinte erőszakkal hurcolt be az udvarra, ott félrevont egy sarokba és halkán, láztól remegve sugta a fülembe:

— Atyámat az éjjel elfogták.

Halálsápadtan néztem reá, ő pedig lihegve folytatta:

— Elfogták és egyenesen az Újépületbe vitték. Tudod, mit jelent ez?

Oh, nagyon is jól tudtam. Eltakartam arcomat és lassú, kínos zokogás tört fel szívemből.

— Vége, mindennek vége, — mondta Tibor halk, megtört hangon. És tudod-e, ki az oka ennek a szerencsétlenségnek? Én, egyedül csak én magam!

Megrettenve bámultam reá, ő pedig folytatta:

— Ne nézz úgy reám, nem vagyok örült, pedig talán jobb volna, ha az lennék, akkor nem vádolna a lelkiismeretem. Mit tettem, Istenem, mit tettem! Ez a gaz

Szénás Menyhért kicsalta hízélgéssel a titkot, azt mondta, hogy nem vagyok igaz barátja, ha elhallgatok valamit, esküdözött, hogy még a kínpadon sem árulna el semmit atyámról és én hittem ennek az aljas szörnyetegnek, ennek az áruló kígyónak, ki vérpadra fogja juttatni atyámat. Óh, irgalom Istene, vedd el az eszemet, hogy ne tudjak gondolkozni, ne tudjak emlékezni. Én barátomnak tartottam azt a nyomorultat, ki Bécsből fizetett kém volt, rábízam titkomat, kezébe adtam atyám fejét és ő a hóhérnak fogja azt odaadni. Óh Istenem, vedd el az eszemet, hogy ne birjak ezekre a szörnyűségekre gondolni...

Oly nagy és őszinte volt kétségbeesése, hogy megsajnáltam. Ámbátor könnyelmű, meggondolatlan, rossz fiú volt, de hát súlyosan lakolt érte s én nem birtam engesztelhetetlen lenni hozzá.

— Tibor, — mondtam erős hangon, — szedd össze magad. Kétségtelenül vétkeztél, de téged is hálójába kerített egy gonosz lélek, ez némileg menti bűnödöt. Különben is sírással, jajgatással nem érünk semmit, itt cselekedni kell.

— Főbe lövöm magam, — mondta Tibor kétségbeesetten.

— Tibor, — kiáltottam reá szigorúan, — ilyesmit még egyszer ki ne ejts a szádon. Új bűnnel akarod terhelni lelkedet? Új szomorúságot akarsz hozni édes anyád szívére? Nem, neked élned kell, hogy jóvá tehesd, amit apád ellen vétettél.

— Életem árán váltanám meg, de hogyan, mit tegyünk? Úgy érzem, mintha tüzes kráter lázongana a lelkemben és valami örület folyton arra kényszerít, hogy csapjam ide a falba a fejem, akkor egyszerre vége lesz mindennek.

Vállára tettem a kezemet.

— Nem, Tibor, ez nem megoldás, neked élned kell, hogy jóvá tedd, amit vétkeztél.

— Apám a vérpadon . . . S az én könnyelműségem miatt . . . Megőrülök . . .

— Lassan, lassan, kedves barátom, szedd össze az erődöt és légy férfi. Ha már elkövetted a bűnt, céltalan sopánkodással ugyan nem segítesz rajta, az egyszer bizonyos. Aztán meg nem szükséges a helyzetet még sötétebbnek festened, mint amilyen. Apád az ellenség kezébe jutott, az igaz, de végre is ne emlegessük mindjárt a vérpadot. Bízunk a jó Isten irgalmában és gondoljunk azokra, kik a végső kétségbeesés szélén állnak támasz, vigasz és segély nélkül.

Tibor mereven bámult reám, látszott rajta, hogy nem érti, kiről beszélek.

— Anyádról és a kis Rózsika grófnőről van szó. Hogy is hagyhattad el őket ebben a szörnyű órában?

— Nem tudom, elvesztettem az eszemet. Csak rohantam előre, hogy kiszabadítom apámat az ellenség kezéből, vagy meghalok.

— Ez bolondság, most már így nem lehet kiszabadítani a grófot, de várj csak . . .

Magamhoz intettem Andrást és pár szóval elmondtam neki a szerencsétlenséget. Bátyám mélyen megrendülve hajtotta le fejét.

— A mi jó urunk az ellenség kezében. No de hát tudom én, hogy nem sopánkodni hívtál ide. Van valami terved?

— Igen, van. Mondd csak, nem a tiszaháti Kőrössy családból való a te kapitányod?

— De igen.

— No hát akkor ő jól ismeri Zajty Ákos grófot. Vezess azonnal hozzá!

A kapitánynak röviden előadtam az esetet, őt is nagyon meghatotta a dolog.

— A nemesszívű, lánglelkű hazafi fogoly? ... Istenem ...

De mint igazi bátor, vitéz katona, nem adta át magát a csüggedésnek.

— Ön bizonyára nem ok nélkül jött hozzám mindezt elmondani. Tehetek-e valamit? Ha igen, szolgálatukra állok.

— Köszönöm nemes szívű ajánlatát, kapitány úr, ön igen is sokat tehet értünk, feltéve, ha tíz huszárt hajlandó rendelkezésemre adni.

— Mi ugyan a fővezér hadtestéhez akarunk csatlakozni, de én elengedem önnek ezt a tíz huszárt a saját felelősségemre. Meg vagyok róla győződve, hogy a fővezér is helyeselni fogja tetteimet, ha megtudja, hogy Zajty Ákos érdekében cselekedtem.

Most Tibor lángoló arccal vágott közbe.

— És utána rohanunk, úgy-e, az osztrák katonáknak és kiszabadítjuk édes apámat?

A kapitány bámulva nézett Tiborra, mintha azon gondolkozna, hogy vajjon ép eszű emberrel van-e dolga? Én pedig gyöngéden az ifjú vállára tettem a kezemet.

— Tibor, hallgass reám, a nagy szenvedés megfoszt a józan ítéllettől. Hogy képzeled, hogy mi tíz huszárral egy század katonaság üldözésére induljunk? Holott az is valószínű, hogy ez a század már csatlakozott a hadtesthez. Nem, most erről szó sem lehet. Édes apád megmentéseért most csak egyetlen módot látok. Budán van nagybátyád, Szentirmay gróf, siess hozzá, könyörögj neki, hogy vesse latba minden befolyását apád érdekében. Ő kedvelt embere a bécsi udvarnak s a mostani mozgalmaktól teljesen távol-

tartotta magát, így talán még adnak a szavára valamit. De gyorsan járj, nehogy későn érkezzél. Én pedig a tíz huszárral, kiket a kapitány úr nemeslelkűsége rendelkezésemre bocsátott, vágtatok vissza a kastélyokba, hogy anyádat és hugodat biztosságba helyezzem. Ki tudja, milyen napok jönnek még reánk; hátha az eljövendő borzalmak még a nők és gyermekek életét sem fogják kimélni?

Tibor reszkető, lázas kézzel ölelt át.

— Isten veled, te nemes, hű barát! Te mindig az voltál, fájdalom, én nem akartalak megismerni. Ki tudja, most, mikor hálával borulok le előtted, nem késő-e már minden? Jóvátehetetlen bűnt követtem el, de talán az Úristen irgalma könyörül rajtam. Csak azért szeretnék élni, hogy jóvátegyem, amit apám ellen és ellened vétettem. Add át búcsúcsókomat anyámnak, nővéremnek, mondd meg nekik, hogy megbántam bűnömet és ha tudnak, bocsássanak meg nekem. Ha az Isten még megengedi, hogy kiszabadítva atyámat, tovább éljek, minden erőmet arra szentelem, hogy jó gyermek, jó testvér, szerető barát váljék belőlem. Ha pedig a mi Urunk Istenünk másként határozott s mi nem látjuk többé egymást a földi életben, vigasztald te őket, légy testvérem, fiú és testvér, mondd meg, hogy ne sírjanak utánam, mert benned jobb gyermeket kaptak, mint amilyen én voltam.

Tibor beszéde könnyekre fakasztott, még a kapitány arcán is mély megindultság látszott. Én azonban iparkodtam erőt venni magamon.

— Nem, Tibor, ez nem járja... Ellágyítasz engemet is, pedig mindnyájunknak erőseknek kell lennünk. Te bizonyára diadalmaskodni fogsz a sorson, kiszabadítod apádat és repeső örömmel futsz majd szüleid karjaiba. De bármi történjék is, az én életem most

éppen úgy kockán van, mint a tied. Tudnod kell, hogy barátod voltam és az maradok mindig, míg agyam gondolkozni, szívem érezni tud.

Még egy utolsó ölelés. Tibor Budára tartott bátyjához, Szentirmay grófhhoz, én pedig a tíz huszárral, kik közé Andrást is bevettem, elmentem a Zajty-kastélyba, hogy biztos helyre vezessem a grófnőt és Rózsikát.

VIII.

A grófnét és leányát leírhatatlan kétségbeesés közt találtam.

Miután a családfőt elhurcolták, nem is gondoltak arra, hogy valahová meneküljenek. A bánat, a kétségbeesés teljesen felemésztette erejüket. Minek élni, ha elvesztették azt, ki legdrágább volt szívüknek?

Alig birtam annyira felrázni őket bánatukból, hogy magukra is gondoljanak. Csak avval birtam reájuk hatni, hogy Zajty gróf kötelességemmé tette, hogy el ne hagyjam őket, ha a grófot valami baj érné.

— Éjnek idején hurcolták el tőlünk! — zokogott a grófné, — mert féltek, hogy a falu népe kaszára, kapára kap, ha látja, hogy szeretett földesurát elfogják. A cselédség így sem akarta hagyni, az uram maga intette csöndre, békére, nyugalomra őket. Megcsókolt bennünket és derült, magasra emelt homlokkal ment a sorsa elé s ki tudja, milyen borzasztó az, ami reá vár? . . .

— Bízunk a jó Istenben, — mondtam én hal-
kan és igyekeztem a grófnét megnyugtatni azzal, hogy Tibor egyenesen Szentirmay grófhhoz megy közbenjárást kérni. Aztán átadtam Tibor üdvözlését és bocsá-
natkérését. A grófné megint könnyekre fakadt.

— Szegény fiam . . . Ő még nálunk is jobban szenved, mert szívét a fájdalom mellett az önvád is hasogatja. Megbocsátok, szívesen megbocsátok, csak újra itt lássam őket magam előtt.

— Bátorság, — igyekeztem a grófnét megnyugtítani, — még nincs elveszve semmi. Én csak arra kérem méltóságodat, legyen szíves útra készülni, érték-tárgyait, ékszereit magával hozni, aztán mi elkisérjük a méltóságos asszonyt meg Rózsika grófnőt oda, ahová parancsolja. Tíz huszár áll a rendelkezésemre, bár remélem, nem lesz az úton semmi bajunk, de ha más valaki utunkat állaná, tíz huszár nem ijed meg a saját árnyékától.

A grófné erőt vett magán és visszavonult Rózsikával együtt. Pár perc múlva útrakészen álltak mindketten. A kocsi is előállt és én besegítettem a hölgyeket, aztán útnak indultunk.

A grófné kívánságára G . . . faluba tartottunk. Itt lakott ugyanis egy unokafivérük, kinél a veszedelem idején menedéket hittek nyerni.

A jó rokon azonban felette hidegen fogadott bennünket. Nem is sokat hímezett-hámozott, hanem kereken megmondta, hogy ő nem óhajtja a veszedelmet magára hívni azáltal, hogy az elfogott Zajty Ákos családját befogadja.

— Hát kiutasítasz az utcára gyermekemmel együtt? — mondta a grófné könnyes szemmel, egész testében reszketve.

— Nekem is gyermekeim vannak, — mondta amaz durván — s ebben a válságos időben senki se tegye kockára saját nyugalalmát másokért. Neked sem kellene így járni földönfutóként, ha az urad Hübele Balázs módjára bele nem ártja magát ebbe a bolondságba. De neki persze kellett a nagy hazafi cím. No

hát most itt van, amit keresett, én nem ártom magam a dolgotokba.

A grófné most hirtelen felemelte fátyolát, már nem sirt, harag, büszkeség cikkázott szemében, mikor felelt:

— Ha koldulnom kellene utcasarokról-utcasarokra, akkor sem fogadnék el tőled egy harapás kenyeret. Egyéb mondanivalóm nincs hozzád. Te megtagadtad hazádat, megtagadod véredet, de el fog jönni majd a leszámolás napja és akkor emlékezzél vissza erre az órára: ahogy te átadtál minket sorsunknak, úgy adunk át mi téged lelkiismeretenednek.

Megfogta leánya kezét és büszkén távozott a házból, míg a keményszívű rokon megdöbbenéssel bámult utána.

— Most pedig, Pali, — mondta nekem a grófné, — maga az egyetlen barátunk, vigaszunk, támaszunk. Vezessen, ahová akar, én nekem már senkim sincs, akiben bizhatnék magán kívül.

Kezet csókoltam a grófnénak, de míg a koci újra megindult a hölgyekkel, kimondhatatlan nagy aggodalmaim voltak. Merre, hová menjünk? Kiben bízunk, mikor a főrangú úr, a vérrokon, megtagadja a szerencsétlen nőktől a segédelmet? Amellett mentől lejjebb húzódtunk, annál inkább közelebb jutottunk az ellenség portyázó-csapatához. A magam részéről el voltam szánva mindenre, a huszárok arcán meg világosan láttam, hogy kedvükre volna egy kis parázs verekedés, de nekem a hölgyek biztosságáról kellett mindenekfölött gondoskodnom, mert ez volt a kötelességem.

Alig mentünk azonban jó másfél órát, mikor a sűrű bokrok közül egy portyázó csapat tört reánk.

Ez nem rendes császári csapat volt, hanem úgy-

nevezett szabadcsapat, mely rablás és pusztítás miatt állt be a hadakozók közé. Maguk a császári vezérek is szégyelték ezeket a szövetségeseket és igyekeztek a rendes, fegyelmezett hadtesttől távol tartani őket. Rendszeresen a podgyász, vagy élelmi szekerek őrzését bízták rájuk, de itt sem állták meg helyüket, az első ágyúlövésre futottak, mint a nyulak.

Ámde most kimondhatatlan nagy bátorsággal állták utunkat, mert voltak vagy nyolcvan és jól látták, hogy mi összevissza tizenegyen vagyunk a kocsi védelmére.

— Ki utazik ezen a kocsin? — kérdezte a vezér, egy szörnyen alattomos képű vörös fickó.

A huszárok már kardjuk után nyúltak, én azonban intettem nekik és előléptem. Nem csetepatét kerestünk mi, hanem szegény, gyöngé, bánattól agyonkínzott nőket kísértünk. Eszembe jutott, hogy mint hatna szívükre egy vérontás látványa s elhatároztam, hogyha csak lehet, kerülni fogom az összetűzést, tehát nyugodtan feleltem az izgága kérdésre.

— Ebben a kocsiban Zajty Ákos gróf felesége és leánya utazik.

— Úgy? a lázadó Zajty Ákos felesége?

— Hogy lázadó-e Zajty gróf, arról én nem vitatkozom önnel. A hölgyeknek semmiesetre sincs közük a politikai dolgokhoz, ne tartóztasson hát fel bennünket.

— No, no, — mondta a vörös fickó, — ne olyan sietve, ráérnek még egy kicsit az asszonyságok. Szeretném tudni, mi van abban a fekete ládikóban?

— A grófné ékszerei és néhány értékpapír.

— A lázadók vagyona lefoglalandó, — kiáltott a vörös fickó és kezét a kocsiban levő ládika után nyujtotta.

Ebben a pillanatban kirántottam kardomat és kirántotta velem együtt mind a tíz huszár.

— Én átadom a ládikót, miattam ne ömöljön vér, — kiáltá a grófné kétségbeesetten, de már késő volt. András olyat vágott kardjával a vöröshajú vezérre, hogy rögtön lebukott lováról. Magam is elvesztettem türelmemet a gaz utonállókkal szemben és kemény, elszánt tusába keveredtünk.

De a harag majdnem elvette az eszméletemet, midőn a gaz utonállók közt megpillantottam Szénás Menyhértet.

A gazfickó, úgylátszik, itt is a könnyebbik részt választotta. Míg mi csatáztunk, addig ő szépen a másik oldalról a kocsi felé sompolygott, hogy az asszonyoktól elrabolja az ékszerrel telt ládikát. De, úgylátszik, nem számolt velem. Amint megláttam, olyan emberfeletti düh fogott el, amihez hasonlót soha életemben sem azelőtt, sem azóta nem éreztem. Ime itt van ez a nyomorult gazember, ki elárulta a legnemesebb férfiak egyikét, ki bűnbe vitte a szegény, gyöngelkű Tibort és most a védtelen nőket akarja kirabolni. Egész bizonyosra vettem, hogy leselkedett utánunk és ő hozta nyakunkra a rablócsapatot. Vérem minden csöppje forrt az ádáz gyűlölségtől, felé sujtottam s a következő pillanatban vérző koponyával bukott le az útra.

Azt hittem, meghalt s ez bizonyára sokkal jobb lett volna, — nem nekem, de neki. Ám úgylátszik, a sors sokkal keményebb büntetést tartogatott a számára.

Azonban bármilyen vitézül harcoltak is huszárajaim, annyi bizonyos, hogy mégis csak tizenegy ember állt szemben nyolcvannal és hozzá meg folyton a kocsinhoz voltunk kötve. Nekünk mindenekelőtt a gróf-

nőket kellett védenünk, míg a fickók szabadon mozgathattak.

A legválságosabb pillanatban, mikor már egészen bizonyosra vettük, hogy mindnyájan elveszünk, egy vágatató huszárszázad termett mellettünk; ellenségeink rémült futással menekültek, mi pedig örömrivalgással vettük körül megmentőinket. Az egyik hadnagy hirtelen mellém lovagolt és vállamra ütött.

— Szervusz, Pali, hát meg sem ismeresz?

Bizony a fényes huszárruha nagyon elváltoztatja az embert! De aztán elkacagtam magam. Istenem, hogy is lehettem ilyen vak. Hiszen ez Szigety Pista, az én hajdani osztálytársam, a dúsgazdag debreceni hentesmester fia.

Megöleltük egymást, aztán érdeklődve kérdezte, hogy hol járunk erre és kit kísérünk?

Én elmondtam neki a szerencsétlen grófnők történetét és elpanaszoltam neki szörnyű aggodalmamat. Hová vezessem ezeket a szegény asszonyokat, kiket az ilyen nehéz harcok látása már magában beteggé tenne, ha nem is volna szívük telve bánattal, keserőséggel.

Pista egy pillanatig sem gondolkozott, hanem így felelt:

— Ha csak ez a baj, egy szikrát se búsulj, ezen mindjárt segítünk. De vezess, kérlek, a grófnékhöz, mert úgy illik, hogy én magam mondjam el nekik, amit mondani akarok.

Én odavezettem Pistát a kocsihoz és bemutattam. Szigety István nem volt a ceremóniák embere. Nem tudta ő a szót cifrázni, toldani, foldani, a finom hajbókoláshoz sem sokat értett, hanem ha olyan emberre volt szükség, akinek helyén volt a szíve, hát akkor bátran fordulhattál mindig az én jó Pista barátomhoz.

Most is nagyon egyszerű, keresetlen szavakkal mondta el, amit akart.

— Méltóságos grófné, a barátom mondta, hogy méltóságod biztos menedéket keres addig, míg a vihar el nem múlik a fejünk felől. Ne vegye rossz néven, ha én felajánlom szüleim szegény, egyszerű házáat. Mi egyszerű polgáremberek vagyunk, méltóságos asszonyom, az apám hentesmester, az volt a nagyapám is, meg minden ősom; ezt csak azért mondom, hogy bocsánatot kérjek, amiért úri álláshoz illő kényelmet mi nem adhatunk. De amit a szív tehet, amit a vendéget szerető és becsülő magyar lélek nyújthat, abban nem lesz hiány. Fogadja el szerény meghívásomat, méltóságos asszony, ünnep lesz reánk nézve minden óra, míg szegényes házunkban tartózkodik.

A grófné könnyes szemmel nyújtotta kezét Pistának.

— Köszönöm, köszönöm . . . soha sem fogom elfelejteni, hogy mikor főrangú rokonom kiűzött kastélyából, ön kinyitotta előttem szülei házának ajtaját. Isten áldása legyen önnel ezért, mert csak a jó Isten elég gazdag, hogy ezt megfizesse önnek.

Én pedig megkönnyebbült sóhajtással ültem fel újra lovamra. A grófnék sorsa egyelőre biztosítva van s így vonulhatok majd a vezérem, Damjanich tábornok hadtestéhez.

Még csak annyit akarok mondani, hogy szerencsésen megérkeztünk Debrecenbe, s hogy az öreg Szigeti meg Szigetiné lelkes vendégszeretettel fogadta a grófnét meg leányát. Szigeti Pista mindenben igazat mondott, csak abban vetette el a súlykot, mikor olyan szerénynek, egyszerűnek festette házukat, holott volt ott minden, mit szem, száj megkíván és a két grófnét tejben-vajban szerette volna fürösztetni az öreg Szigetiné, még a lábuk nyomát is megtörölte és boldog

volt, ha vigasztaló szavaival egy egy kis derűt csalt a a grófné vagy Rózsika arcára.

Én természetesen rögtön bucsúztam tőlük. Zajty grófné megölelt és kért, hogy, ha találkozom Tiborral, mondjam meg neki, hogy bűnét megbocsátották és szerető karokkal várják haza. Azután Rózsikához léptem; a kis leány egy kis fehér szegfűt nyújtott át és így szólt:

— Köszönöm, hogy elhozott bennünket ide... Aztán most már vigyázzon az életére...

Megszorítottam Rózsika kezét s a fehér szegfűt emlékül eltéve, újra elindultam.

— Jó éjszakát, kis fiam. Majd holnap folytatjuk. Álmodjál az éjjel azokról a szép időről, azokról a nagy alakokról, kiknek nagy része immár megtért a föld ölébe, de kiknek neve élni fog, míg csak magyar ember él e földön.

IX.

— Nem szándékozom neked, kis unokám, hadjáratainkat mind elbeszélni. Nagyon hosszúra nyúlna történetem, ha ezt tenném, meg aztán, amit mi akkor cselekedtünk, az immár a történelemé. Mint jó magyar fiú majd minden aprólékos eseménnyel meg fogsz ismerkedni. Most csak annyit, hogy ott harcoltam a világ egyik legnagyobb hősének, Damjanichnak az oldalán. Az ő tettei mind megvannak írva, a magam tetteiről meg minek beszéljek? Bizonyára megtettem a kötelességemet becsületesen, de megtette velem együtt azt sok-sok ezer ifjú, kik ott harcoltak a nagy hős vezérlete mellett. Büszkeségem, hogy nem voltam rosszabb, mint társaim.

Sokkal fiatalabb voltam, mintsem fontos pozíciót

vívhattam volna ki. Főhadnagyi rangom volt és harcoltam becsületesen, odaadóan a hazáért és a szabadságért, de — mint mondtam — ezt mind megtették társaim, oktan dőreség volna hát, hadi érdemeimet emlegetnem.

Tibor velem szolgált egy csapatban.

Szegény fiú igen szomorúan érkezett haza Budáról. Rokona igen hidegen fogadta és kijelentette, hogy nem szívesen ártja magát az ügybe. A fiú kétségbeesett rimánkodása végre is annyira meglágyította szívét, hogy felment Bécsbe rokonáért könyörögni. Itt azonban nagyon rideg és visszautasító választ kapott. Aki bűnös, az bűnhődjék, lázadók számára nincs kegyelem — mondták azok a főrangú nagy emberek, kik körülállták az ifjú császár trónját — nehogy a magyarok panaszos szava közvetlen az uralkodó fülébe tudjon jutni.

Tiborban csak az én vigasztalásom tartotta az életet.

Különben a lelkére nehezedő csapás alatt teljesen megváltozott. Komoly, kötelességérző, szóvalan férfi lett belőle, halálmegvető vitézsége meg általánosan ismeretes volt az egész táborban és ezért Damjanich nagyon szerette.

Tibor úgy ragaszkodott hozzám, mintha testvére volnék és én is meleg baráti szeretetet éreztem iránta.

— Ha előbb megértettük volna egymást! — sóhajtott néha Tibor.

— Hiszen még nincs késő, — feleltem én — ifjak vagyunk, előttünk az egész élet.

— Ki tudja? — mondta Tibor, elmélázva nézve maga elé.

A szolnoki csata előtt különösen rossz sejtelmek voltak. Sokat beszélgetett velem és így szólt:

— Pál, ha úgy hozná magával a sors, hogy eles-

nek a csatatéren, ne feledd el, amit egyszer mondtam. Légy jó fiúk szüleimnek, szeresd, vigasztald őket és mondd meg nekik, hogy bűneimet megbánva, mentem a sírba.

Nagyon elérzékenyített beszéde, de nem akartam mutatni.

— Mire való ez a beszéd, Tibor? Remélem, mindketten épen, egészségesen megyünk haza, de hát ha másként lenne, ki lát a sors könyvébe? Holnap mindketten golyók előtt állunk és engem épen úgy találhat a halál postása, mint téged.

— Mindegy, — mondta Tibor — minden eshetőséggel számolni kell. Két levelet hagyok nálad. Az egyik apámnak szól. Hiszek az Úr Isten igazságosságában és bízom abban, hogy édes apám kiszabadul ellenségei keze közül. Ha holnap a csatatéren eselnék, add át neki majd végbucsúmat. Ez a másik levél az anyámnak szól. Most pedig ne beszéljünk többet erről. Ha életben maradok, visszakérem tőled a bucsúsorokat, ha pedig mindennek vége lesz, te át fogod adni majd azoknak, akiket illet.

Megöleltük egymást és én igyekeztem valami vígabb dologra vinni a társalgást, de nekem is nagyon nyomta szívem valami balsejtelem.

Másnap volt az a dicső nap, melyen Damjanich tábornok Vecsey csapatával egyesülten oly csúfosan megverte a császári hadsereget.

És ebben a csatában hullt el élte legszebb virágában az én nemes pártfogóm fia, Zajty Tibor gróf.

Miért nem lehettem mellette a végzettelmes percben! De a csata izzó hevében eltűnt a szemem elől és aztán nem is láttam viszont, csak holtan.

Elakad a szó ajkamon és kicsordul a könny a szememből, mikor a szegény ifjú korai haláláragondolok.

És mégis, ki tudja, nem az isteni gondviselés rendelése volt-e az, hogy bűneit megbánva, hősi halált haljon a szent csatában. Amit hibázott, e perctől fogva el volt feledve, de emléke él szívünkben és ma is bánatos szeretettel gondolk az ifjú hősré, ki vérét életét adta hazája szabadságáért.

Igen, igen, a könny még ott ragyog a szemben, de már nem fáj, nem szabad, hogy fájjon : szép volt halála, ifjan, a csatatéren, a szent eszmeért hullott el és ha most ötvenöt év múlva még látod, hogy megremeg a szívem, róla emlékeztvén, gondold ezt csak a szerető lélek gyöngeségének, kinek — hiába — mégis fáj a barátjától való elválás.

Remélem, odafent majd találkozunk, vele és a többiekkel mind, kik a nagy eszme harcosai voltak.

Zajty Tibor grófot nagy katonai pompával temettette el Damjanich tábornok. Őt magát, a rettenthetetlen hőst is mélyen meg hatotta az ifjú halála.

Reám hárult a szomorú kötelesség, hogy a grófnét Tibor haláláról értesítsem. A gróf még mindig fogoly volt, várta végzetét.

Mi pedig nyomultunk előre, csatáról-csatára, verve, úzva magunk elöl az ellenséget, míg teljesen megtisztítottuk az országot tőlük.

Igen, kis unokám, mi, a Kossuth Lajos katonái, az egyszerű honvédek, kik a csata tüzeiben tanultuk meg, hogyan kell a puskával, ágyúval bánni, mi csúfosan vertük ki az országból Európa egyik legnagyobb és leghíresebb hadseregét.

Ekkor az osztrák udvar behívta az orosz cárt segítségül, hogy „csináljon rendet a lázadó Magyarországon.”

Az orosz cár óriási hada elárasztotta Magyarországot s mi két óriás karja közt fuldokoltunk.

Ami ezután történt, azzal hadd végezzek röviden.

Ki is tudná elmondani egy végveszedelemben levő nemzet utolsó, halálos erőfeszítését? Vonaglott testünk a két óriás vasmarkában, de még egyszer kiszabadítottuk magunkat, még egy pár csatánk volt, mellyel Európát bámulatba ejtettük, aztán összetörtünk és vége lett mindennek.

Ami most következik, annál nagyobb bűn, elvete-mültebb embertelenség nem volt a magyar történelemben.

És reánk szakadott a legsötétebb éjszaka, mely után azt hittük, hogy soha, soha sem jöhet el a hajnal virradatja.

1849. október hatodika!

Ezen a napon halt vértanúhalált az a tizenhárom tábornok, kiknek nem volt egyéb bűnük, mint hogy nagyon szerették hazájukat.

Aztán jött az áldozatok egész sora. Legjobbainkat, legnemesebbjeinket kellett oda adnunk. Aki jó, nemes és igaz volt, annak mind rettegni kellett életéért, biztosságban csak a gazok, árulók és hitehagyottak érezték magukat.

Én különben a végkatasztrófánál nem voltam jelen. 1848. augusztus 13-án tette le Görgey, a magyar fővezér, fegyverét az orosz fővezér, Paskievics herceg előtt. Én még júliusban veszedelmes sebet kaptam egy csatában és önkivületi állapotban feküdtem, mikor a nagy szerencsétlenség órája bekövetkezett.

Talán az Ur Isten irgalma volt ez? Talán ő akarta, hogy veszedelmes sebet kapjak és lázas önkivületben feküdjek, míg hazám elbukik?

A végzet meg volt pecsételve és jött a szörnyű vérontás, a zsarnoki hatalom bosszúja, melynek legnagyobbjaink estek áldozatul.

De azért minket, kicsinyeket is fenyegetett vesze-
delem. Én, mihelyt felgyógyultam, megkezdtém szomorú
bujdosásomat. Hová menjek, merre? Szüleim házába
nem akartam menni, hiszen végre is könnyen meg-
lehet, hogy az üldöző hatalom reámtalál, akkor anyám
szemeláttára hurcoljanak el a pribékek magukkal?

Nem, nem, édes anyámnak megszakadna a szíve
bánatában, ha engem így látna.

És vándoroltam városból falura, faluról pusztára,
a nagy lelki fájdalom mellett szenvedve még a legna-
gyobb és legborzasztóbb nélkülözéseket is.

De hát mi volt mindaz, ha a legnagyobb, a leg-
szentebb, a haza, már elveszett?

Oly kormos, oly sötét volt a mi bánatunk éjsza-
kája és sehol egy vigaszt adó napsugár.

Szomorú bujdosásomban hej, be sokszor eszembe
jutott, hogy tulajdonképen nincs miért rejtőzködnöm,
miért bujkálnom. Mit várhatok én még az élettől? Nem
okosabb, ha odaállok a haditörvényszék elé és átadom
magam, végezzenek velem, minél előbb, annál jobb.

És abban az időben nemcsak én gondolkoztam
ám így, kicsi unokám, hanem velem együtt sok ezer
magyar ember, köztük meggondolt, higgadt, őszfejű
bölcsek.

Ez olyan esztendő volt, kicsi fiam, hogy senki
sem szeretett benne élni, akinek magyar anya ringatta
bölcsejét. Nem magyarázom most bővebben a dolgot,
ha nagyobb leszel, meg fogod ezt érteni magad is.

Hogy nem álltam a hadbíró elé, annak csak egy
oka volt: féltettem szegény szüleimet.

Mi lenne belőlük, ha megtudnák, hogy vérpadon
haltam meg, mint a zsarnokság áldozata?

Nem, akármilyen terhes, szomorú, vigasztalan az
élet, tovább kell cipelnem szüleim kedvéért.

Szomorú bolyongásomban egyszer aztán nagyon közel találtam menni szülőfalum határához.

Nem bírtam a kísértésnek ellentállni, valami titkos, nagy hatalom vonzott befelé. Hiszen olyan régen nem láttam jó öreg szüleimet, testvéreimet. Csak egyszer forrón magamhoz szorítani, aztán folytassuk a keserves bujdosást.

Éreztem, hogy meggondolatlanságot követek el, de nem bírtam szívem forró vágyának ellentállni.

Megvártam, míg bealkonyodik. Tudtam ugyan, hogy falunkban nincs áruló, de esetleg lehet ott valami idegen kém, aztán meg a zsandárok is folyton cirkáltak faluról-falura s ha egy ilyen cirkáló csapattal találkozom, el vagyok veszve. Szüleim szemeláttára fognak el és visznek magukkal. Szegény jó öregek bizonyosan belehaltak volna ebbe a nagy fájdalomba.

Mondom, tehát bevártam az alkonyatot és így is óvatosan haladtam előre a mezei úton. Mily nagy volt örömöm, mikor a patak partján Gábort pillantottam meg, amint nyugodtan megy előre a falu irányában!

Óvatosan utána siettem és halkán megszólítottam: Gábor!

Gábor hirtelen megfordult, a következő pillanatban már magához ölelt és megcsókolva jobbról-balról az arcomat, hangosan kiabálni kezdett:

— Jaj Palikám, csakhogy haza jöttél, milyen szívszakadva vártunk. Édes anyád a nap minden órájában megsiratott, már régen utánad indultam volna, hogy haza hozzalak, de nem sejtettem, merre bolyongsz?... No de, csakhogy végre haza kerültél.

Rémülten csitítottam:

— Hallgass, te szerencsétlen!...

— Miért hallgassak? Nem szabad nekem örülni, ha kis sógorom haza kerül?

— De hát örülj lassabban, még megtalálják hallani.

— Bánom is én, hadd hallják.

— Hát vesztemet akarod? Vagy mi lelt? Csak nem kívánod, hogy a szüleim házából cipeljenek el a zsandárok?

— Téged, Palikám? Mi közöd neked a zsandárokhoz? Szabad ember vagy te már régen, hiszen épen azért szerettünk volna veled beszélni, hogy ezt mind megmondjuk; nem kell neked félni senkitől s végét szakíthatod szomorú bujdosásodnak, haza jöhetsz közénk vagy amerre neked tetszik. Ugy ám, szabad vagy, mint a madár.

Mivel látta, hogy bámulva, értelmetlenül nézek reá, újra vidáman kacagott:

— No ne félj, Palikám, nincs a dologban semmi ördögösség. De hát azt tudod, ugy-e, hogy én Komáromban voltam Klapkával? Aztán a német alkudozni kezdett velünk és Klapka gondolta, mentsük meg, ami menthető, hát feladta a várat; de csak azzal a feltétellel, hogy minden katonája, minden tisztje szabadon mehet és senkinek őket bántalmazni nem szabad. No, aztán mi mindnyájan szabadságlevelet kaptunk, de emberséges urak ültek ám az ellenőrző bizottságban, behunyták az egyik szemüket, néha meg mindakettőt. Bizony egy pár szabadságlevéllel több állítódott ott ki, mint amennyin voltunk. Hogy történt, mint történt, az a mi dolgunk. Elég az, hogy a te számodra is hoztam egyet. Odahaza van, benne van a neved, a tiszteletes úrral háromszor is elolvastattuk, a nagy pecsétet is jól megnézte és ő is azt mondta, hogy nyugodtan hazajöhetsz, téged semmiféle hatalmasságnak üldözni nem szabad.

Zokogva borultam Gábor nyakába s a jó fiú velem ontotta könnyeit.

— Hát András is itthon van? — kérdeztem aztán.
Gábor szomorúan csóválta meg fejét.

— András elesett Nagysarlónál. Isten adjon neki
békés nyugodalmat ott lent és üdvösséget a túlvilágon!

Eltakartam arcomat és könnyeim lassan folytak le
szememből. Szegény András, szegény jó bátyám, ő
bizonyára az üdvözültek közt van, mert még a menny-
országban is a fő-fő helyre kell jutni annak, aki hazá-
jáért adta oda az életet.

Gábor halk, szomorú hangon kezdett beszélni.

— Isten rendelése volt, bele kell nyugodni. Jó
fiú volt és jó katona, de szép halált is adott neki a
Mindenható... Végy erőt magadon, Pál, szüleid még
nem tudják a gyászos hírt, a mai este hadd legyen az
öröm estéje, hiszen úgyis annyit keseregtek szegény
öregék.

— Igazad van, — feleltem Gábornak — uralkodni
fogok fájdalmamon, míg előkészítjük szegény öregeket
a gyászos hírre.

S letörölve könnyeimet, sietős léptekkel tartottunk
a falu felé.

X.

Még jóformán ki sem pihentem magam szüleim
házában, rögtön Zajty grófról és családjáról kezdtem
tudakozódni.

— Zajty gróf még mindig fogoly — mondotta
édes apám búsan — ami a grófnét és leányát illeti,
róluk semmi hírt sem hallottam.

Miután szabadságlevelem volt, veszély nélkül
mehettem bármerre. Elhatároztam, hogy benézek Deb-
recenbe és Szigetieknél tudakozódni fogok a grófné
és Rózsika sorsáról.

Zajty grófné és leánya még mindig Szigetiék vendégszerető házában voltak.

Mélységes fekete gyászban találtam mindkettejüket. Ezen nem is csodálkoztam. Tibort gyászolták. De különben is olyan esztendő volt ez, melyben a magyar asszonyok nem akartak más színű ruhát hordani, csak feketét. Mindenkinék gyásza volt most, akinek magyar vér lüktetett ereiben, hiszen közös édes anyánk, a haza halt meg.

Áadtam a grófnénak Tibor végső üdvözetét és bucsúlevelét. A szegény anyának forró könnyzárpor hullt alá szeméből.

— Én édes, szegény meghalt fiam, bocsánatomat kéri. Mintha az anyai szív tudna haragot tartani? Nincs az én szívemben más, csak szeretet és fájdalom utánad, szegény korán elköltözött gyermekem után.

Rózsika átölelte anyját és együtt sirtak. Én is mélyen megvoltam rendülve.

Zajtyné aztán kijelentette, hogy haza akar menni kastélyukba s ott fogja bevárni férje sorsát.

— Tudom ugyan, hogy a kastélyban mindent feldúlt és összerombolt az ellenség, de talán mégis kapunk egy kis szobát, hol meghúzhatom magam leányommal. Vagyonunkat lefoglalták, értékpapirjaink nem érnek semmit, de van egy pár darab ékszerem, ezt majd eladom, hogy legyen miből élni gyermekemmel.

Én hazakisértem a szegény megtört nőket, de magam is percről-percre vesztettem lelki erőmet, szívbeli bizodalmamat.

Isten, igazságos Isten, magyarok Istene, hol vagy, hogy tűröd ezt a sok gázsgot, álnokságot és kegyetlenséget! A jók, a nemesek szenvednek, a gonoszok, a gazok diadalmaskodnak rajtunk. Miért nem sújtasz

le bosszúálló karoddal közjük, vagy már végképen megfeledektél rólunk?

A kétségbeesés egy percében mondtam el ezt így mind édes apámnak, ki szomorúan nézett reám.

— Fiam, fiam, az Úr jóságában és igazságosságában a legnehezebb, legválságosabb órákban sem szabad kételkednünk. Igaz, hogy szörnyű csapások alatt nyögünk, hogy lelkünk roskadozik a megpróbáltatás súlya alatt, ám az Úr fia is felvitte a súlyos keresztet a Golgotára; nekünk, szegény halandóknak az ő szenvedéséből kell erőt merítenünk a magunké elviseléséhez. Elvesztettük nagyjainkat, nemzetünk szí-
nét, virágát és látod, fiam, én azt is nagyon jól tudom, hogy szegény András fiunkat sohasem fogom viszontlátni.

Megilletődve néztem jó atyámra, hiszen mi olyan gondosan titkoltuk szüleink előtt szegény jó András halálát.

— Igen, mi már régen tudjuk édes anyáddal, megsirattuk és aztán azt mondtuk: „az Ur adta, az Ur elvette, legyen áldott az ő szent neve.“ Miért kimélt volna meg engem a fájdalomtól, mellyel annyi apa szívét sújtotta? Aminek meg kellett lenni, meglett: az apáktól fiaikat kérték s mi odaadtuk őket.

Két könnycseppet törült le ősz pilláiról, aztán így folytatta:

— Ami azonban nem veszett el, nem veszhet el soha, az a mi édes hazánk, Magyarország! Látom, hogy hazád vesztét siratod, én pedig, fiam, azt mondom neked, hogy nincs okod a könnyezésre. Az ellenség bitófára hurcolta nemzeti hőseinket, hontalan bujdosásba kergette lánglelkű prófétáinkat, elvette szabadságunkat, jogainkat, de nem vehette el tőlünk a magyar földet, a magyar levegőt. Itt, a Tisza és Duna között

csak magyar ember számára terem buza és még az idegen földről bevándorolt is magyarrá válik, ha ezt a levegőt szívja. A mienk a föld itt lent, a levegő ott fent. És mienk a jövőendő, mely nem végződhetik másképen, csak a magyar lélek, a magyar faj diadalával. Csak kishitűnek nem szabad lenni, csak kétségbeesni nem szabad soha. A harcnak vége, most már lássunk a munkához. Készítsük elő a jövőendőt, ki-ki a maga módja és tehetsége szerint. Én, fiam, megyek vissza ásómhoz, kapámhoz, te pedig vedd elő könyveidet és itthon, csöndben, békében tanulj, műveld lelkedet, mert el fog jönni az idő, mikor újra szükség lesz a magyar ember karjára és eszére, s ha én nem is érem meg ezt a szép napot; te bizonyára megfogod majd érni, édes fiam, és akkor majd eszedbe jut, amit az én egyszerű; tanulatlan elmém mondott neked.

Lehajoltam és megcsókoltam édes apám munkás, kerges kezét. Oh, áldott, szent öreg ember, csak később tudtam meg, hogy milyen igazat mondott!

Az ő szavából merítettem erőt a további életre. Nem töltöttem immár hiábavaló búsongással az időmet. Elővettem könyveimet, nagy elmék nagy tanításaival erősítgettem lelkemet a jövőendőre.

Ami most már legjobban aggasztott, az az én nemeslelkű jóltevőm, Zajty Ákos sorsa volt.

Egy darabig semmi hír nem érkezett róla: a grófné és Rózsika a legnagyobb aggodalomban élték le minden perceiket. Ez időben történt, hogy édes apám tíz emberrel fölment a kastélyba és kihallgatást kért a grófnétól.

— Méltóságos asszonyom, — kezdte édes apám — mi egyszerű parasztemberek vagyunk, s azért engedje meg, hogy úgy adjuk elő mondanivalónkat, amint az a szívünkben az ajkunkra jön. A nemeslelkű gróf

úr, mindnyájunk jóltevője, még mindig rabságban van, mi bizunk az igazságos Istenben, hogy vissza fog jönni a mi jó urunk ide közibénk; de addig még várni kell, lehet, hogy kevés ideig, lehet, hogy sokáig. Mi tehát azért jöttünk fel a méltóságos asszonyhoz, hogy megmondjuk szívünk óhajtását. A kastély körül levő földet nem vették el méltóságodtól, mi hát azt, falubeli gazdák, ingyen műveljük, kapáljuk, kaszáljuk, amint kell, és a termést majd behordjuk méltóságod udvarára. Ne tessék visszautasítani bennünket, szegény emberek vagyunk, az igaz, de azért boldogok lennénk, ha a mi nemesszívű jóltevőnk családjáért tehetnénk valamit. Ez a tíz becsületes gazdaember velem együtt mint a falu küldöttje jött fel és még egyszer kérjük a méltóságos asszonyt, vegye olyan szívesen csekély munkáságunkat, mint amilyen szívesen adjuk mi és adnánk mindent, még életünket is, csakhogy a gróf úr újra szabad legyen.

— A grófné könnyesszemmel nyujtotta apámnak kezét.

— Köszönöm, Asztalos gazda, nagyon köszönöm ... Ajánlatukat hálás szívvel elfogadom és mondja meg azoknak, akik elküldték, hogy nagy bánatomban az önök megható nagylelkűsége volt a legnagyobb vigasztalásom.

Igen, kedves kis Pali unokám, ilyen ember volt a te nagyapád s ilyen a magyar paraszt. A legnemesebb lélek, a legönfeláldozóbb szív. Mikor maga annyi sok mindent vesztett, akkor segítségére siet azoknak, akik mindent vesztek.

Zajty Ákos gróf nemeslelkű ember volt, jól bánt jobbágyaival, de a hajdani jobbágyok vissza is fizették ezt neki, mikor felesége és leánya a végső kétségbeesés szélén állt.

Egy félesztendő múlva aztán hírt hallottunk a

grófról. Rokona, a befolyásos Szentirmay gróf kijárta, hogy a halálítéletet húsz évi fogságra változtassák.

— Húsz esztendő! Húsz esztendeig elzárni valaki mellől nejét, családját, barátait, elzárni előle az Isten szép napvilágát, a zöld mezőt, a kék eget, a madárdalt és mindezt azért, mert nem nézte tétlenül, hogy hazáját fojtogatják, hanem segítségére sietett végveszedelemben levő édes anyjának.

Ez pedig nem mese, drága gyermekem, hanem mind szörnyű valóság; még csak azt sem lehet rá mondani, hogy „régén volt, talán igaz se volt“, hiszen én még szemtanúja voltam a történeteknek.

De minde sok rémségnek közepette, a lelkünkre zúduló töméntelen csapás alatt sem felejtettem el édes apám szavát: vérpadra, börtönbe hurcolhatják legjobbainkat, hontalanná, bujdosóvá tehetik prófétánkat, elvehetik jogunkat, szabadságunkat, de hazánkat, Magyarországot nem veheti el tőlünk senki. Mienk a magyar föld, a magyar levegő, ettől nem foszthatnak meg bennünket, dolgozunk, bizunk, félrevonulunk és várjuk a jövődőt, mely csak a mi számunkra hozhat diadalt és igazságot.

XI.

És a jövődő csakugyan eljött, ha lassan is, de a sötét éjszaka elmúlt s a hajnal rózsaszín világossága tűnt fel az ég boltján. A császár szeméről kezdett lehullni a hályog, megismerte az igazságot és e pillanattól kezdve a gonoszlelkű, álnok tanácsadóknak pusztulni kellett.

Ebben az időben jegyezte el magának feleségül I. Ferenc József Erzsébet bajor herceggisasszonyt. És

a tündérszépségű ara, nem aranyat, nem gyémántot kért királyi jegyesétől ajándékba, hanem ezt mondta:

— Nem kell nekem arany karperec, ajándékozod nekem a szegény fogoly magyar honfiak láncait; nem kell nekem gyémánt, drágakő, engedd, hogy letöröljem a gyászoló magyar anyák és hitvesek könnyeit.

És a császár meghajlott menyasszonyának szívjósága előtt, ki pártját fogta a magyar nemzetnek, pedig akkor még nem ismerte, csak annyit tudott róla, hogy gyászol és szenved.

Hát még, még mikor megismert bennünket s a bajor bercegisasszonyból magyar királyné lett!

Ő volt az, aki a nemzet szívét összehozta a királyéval; aki jóságos, irgalmas kezével letörölte a szenvedők könnyeit kinyitotta a börtönök ajtaját, ő, a mi feledhetetlen Erzsébet királynénk.

Zajty Ákos gróf börtönének vasajtaja is ebben az időben nyílott ki.

Azt az örömet, azt a lelkesedést, amivel a hazatérő grófot fogadták, soha sem tudnám neked elbeszélni. A férfiak kezét csókolták, az asszonyok virágot szórtak útjába, ő pedig boldog, meghatott mosollyal köszöntgetett mindenfelé.

A park előtt kiszállott kocsijából, egyik karjára nejét, a másik karjára leányát fűzve, indult kastélya felé.

Másnap reggel meglátogattam, gyöngéden megölelt és szíves szavakkal megköszönte, hogy gondjaimba vettem nejét és leányát.

Én alig bírtam szólni a meghatottságtól, átnyújtottam neki Tibor levelét. Elolvasta és könnyes szemmel fordult felém:

— Szegény fiam, hogy miért is nem érhettem meg ezt a szép napot. Talán az utolsó pillanatban is vádolta a lelkiismeret, pedig én egy percig sem gondoltam

reá haraggal. Istenem, milyen szívesen zárnám őt karjaimba, de vége . . . Mi már a földi életben nem találkozzhatunk . . .

Aztán gyöngéden vállamra tette kezét.

— Azt írja, hogy ő helyette téged szeresselek. De hiszen ezt már én régen megtettem, fiamnak tartottalak lelkemben mindig.

Kitárta karját és én zokogva borultam vállára. E pillanatban lépett be az ajtón a grófné és Rózsika. A gróf megfogta kezemet.

— Imre, a fiúnk, akit Tibor helyett adott nekünk a jó Isten, hogy megvigasztalódjon a mi bús szívünk.

Amit ezentúl még mondani akarok, az igen kevés.

A béke és engesztelődés angyala bizonyára a mi Erzsébet királynénk volt, de nemsokára az uralkodó maga is tisztán látta a magyar néppel történt igaztalanságot és fejedelmi haragjával sújtotta azokat, kik gonosz tanácsaikkal félrevezették. A jó magyar hazafiak pedig újra a trón köré hívtak.

Aztán eljött a szent nap, a koronázás ünnepélyes napja, mikor I. Ferenc József fejére tétette Szent István ősi koronáját.

És a magyar nép dolgozott tovább, immár szabadon, boldogan, vidáman és mi, tanult emberek is előjöttünk a visszavonultságból, hogy népünk, hazánk javára fordítsuk munkánkat és tehetségünket.

Te az én pályafutásomra vagy kíváncsi, kis unokám. Egyszer talán beszélek arról is, most csak annyit, hogy ő felsége bizalmából nemsokára az alkotmányos felelős magyar miniszterium egyik minisztere lettem. S ebben a nagy felelősséggel járó állásban is igyekeztem kötelességemnek megfelelni. Ami tehetséget Isten nekem adott, azt mind becsületes munkára használtam fel és innen van az, hogy most, 72 éves korom-

ban, nyugodtan nézhetek vissza multamra és békés szívvel várom ama végleges leszámolás óráját, mely már bizonyára nincsen messze.

De hát látom arcodról, hogy egyet-mást szeretnél még tudni.

Hiszen azt tudod, hogy feleségem Zajty Ákos gróf leánya, Rózsika volt. Ő volt a te édes anyád édesanyja, Palikám, tündérszépségű, angyaljóságú asszony, aki mindig csak örömet, boldogságot szerzett nekem; bánatot, szenvedést csak egyszer okozott, mikor megdicsőült lelke az égbe röpült, özvegyül hagyva engem és árván kis leányt, a te édesanyádat.

De Zajty Ákos gróf megélte eszméinek diadalát, ott volt a koronázás szent ünnepén és ő volt az első, ki szerencsekívánatával elhalmozott, mikor a király ő felsége miniszterré nevezett ki.

És ő volt az, aki az ünnepélyre adott díszében egy öreg embert meg egy öreg asszonyt vezetett be a nagy terembe, az asztalfőre ültetve őket.

Az édes apámat, az édes anyámat, kik az én buzgó kérésemre feljöttek dicsőségemet ünnepelni.

Könny tólult a szemembe, mikor ennek a szent öreg emberpárnak kezet csókoltam és bár nagyon sokan voltak nálam, bár már akkor meglett férfi voltam, nem szégyeltem könnyeimet.

Az első felköszöntőt is Zajty Ákos gróf tartotta. Nem én reám, a hatalmas miniszterre ürítette poharát, hanem arra az öreg emberpárra, kik félénk tisztelettel nézték az asztalfőről a tenger sok úri népet.

Mikor vége volt az ünnepségnek, én gyalog mentem haza, hogy kábult agyam egy kis friss levegőt szívjon. Már majdnem házam előtt voltam, mikor egy utcasarkon szörnyen rongyos, sápadt arcú ember nyújtotta felém kezét.

— Az Isten szent irgalmára könyörgöm, három nap óta nem ettem.

A gázlámpa rávetette világát és én láttam, hogy valóban szörnyen szenvedhet. A következő pillanatban azonban hirtelen visszakaptam fejemet, mert a rongyos emberben megismertem hajdani iskolatársamat, Tibor áruló barátját, Szénás Menyhértet.

Hát ide jutott? Utcasarki koldus lett a gonosz áruló?

Szénás is megismert engem, mert eltakarta arcát és el akart sompolyogni. Én azonban visszahívtam és őt aranyat nyomtam a markába.

Hiszen eléggé megbüntette őt az Ur Isten, az én lelkemben már nem volt harag, csak szánalom és egy kis megvetés a nyomorult ember iránt, kivel többet nem is találkoztam soha.

XII.

Holnap utazol Pali unokám és ki tudja, mikor látjuk egymást viszont. Én a télen nem mozdulok ki falumból, ha nyárra ti lejöttök, bizonyára itt találjátok a tágas nagy kuriámat, a szép kertet, a tarka virágos mezőt; de ki tudja, itt találjátok-e majd nagyapót?

— Ej, ej, Pali fiam, hiszen azért nem kell sírni, töröld meg szépen a szemedet és hajtsd a térdemre a fejedet, így ni . . . Lehet, hogy jövő nyáron is itt ülök a nagy karosszékben, de az sem lehetetlen, hogy sírom fölött már tarka mezei virágok nyilnak. Ne remegj, kicsi fiam, én mindig nagyon szerettem a virágos mezőt.

S aki apnyit élt, mint én, annak nincs oka félni

a haláltól. Én nyugodt szívvel várom az órát, ha eljön. Igaz, hogy itt kell hagynom titeket, de odaát is várnak már sokan: jó szüleim, feleségem, apósom, anyósom, András testvérem és sok-sok ifjú bajtársaim, akik a csatatéren vagy az élet zord viharában hunytak el. Egyszer mindnyájan Isten színe elé kerülünk és ha nemsokára el is kell válnunk, vigasztaljon meg majd Palikám, hogy a válás nem örökös.

No de hagyjuk ezt, hiszen látom, hogy szomorú vagy. És mit fog mondani édes anyád, ha ilyen levert arccal mégy haza a nagyapótól? Most hát még csak egy dolgot kell elmondanom.

A te anyád grófkisasszony leánya, a te apád báró, engem meg úgy emleget a pesti cselédség, hogy excellenciás úr. No hát, nekem ez is mindegy. Mióta a közszereplésről visszavonulva, ide jöttem falusi birtokomra, nem igen sokat törődöm a világi hiusággal. Ha a jámboroknak jól esik, hogy excellenciás úrnak címezzenek, én ugyan nem rontom az örömeiket. Hiszen igaz az is, hogy ez a cím meg is illet engem, mint ő felsége belső titkos tanácsosát.

De azért soha egy percig se felejtsd ám el, fiam, hogy te, a báróúrfi, főrangú szüleiddel és excellenciás nagyapáddal együtt, voltaképen mégis parasztvér vagy. A te ősapád ott szántott-vetett a Zajty gróf birtokán, mint szegény jobbágyember. Jusson eszedbe ez életed minden percében és légy büszke a származásodra. Igen, légy büszke az én apámra, arra a dolgos magyar munkásra, kinél jobb, igazabb, nemesebb lélek kevés volt a földön, bár csak egyszerű szalmafüdeles zselérházikóban lakott.

És jusson eszedbe, ha bármikor szenvedni látnod a magyar népet, hogy az vér a te véredből, hús a húsdoból. És nehogy gőgös arisztokrata közömbös-

séggel menj el panaszaik, jajszavuk mellett. Ha látod, hogy rövidséget szenvednek valamiben, állj oldalukra és gondold reám, kinek ereiben még teljesen és kizárólag az ő vérük kering, kinek szíve még a föld alatt is meghallaná az ő panaszos szavait.

Rokonaid ők; csakúgy, mint azok a grófok, bárók és hercegek, kiknek társaságában Budapesten megfordulsz.

Ne felejtse el, amit most mondtam neked, kis fiam. Ha kedves vagyok neked, míg itt járok a földön s ha tisztelni akarod emlékemet, mikor már nem leszek; véssd szívedbe minden szavamat, amit most a te őseidről beszéltem és cselekedjél az én szavaim értelmében s a te szíved érzése szerint.

Akkor aztán kijöhetsz a síromhoz, megnézni, milyen szép színes mezei virágok nyílnak a koporsóm fölött.

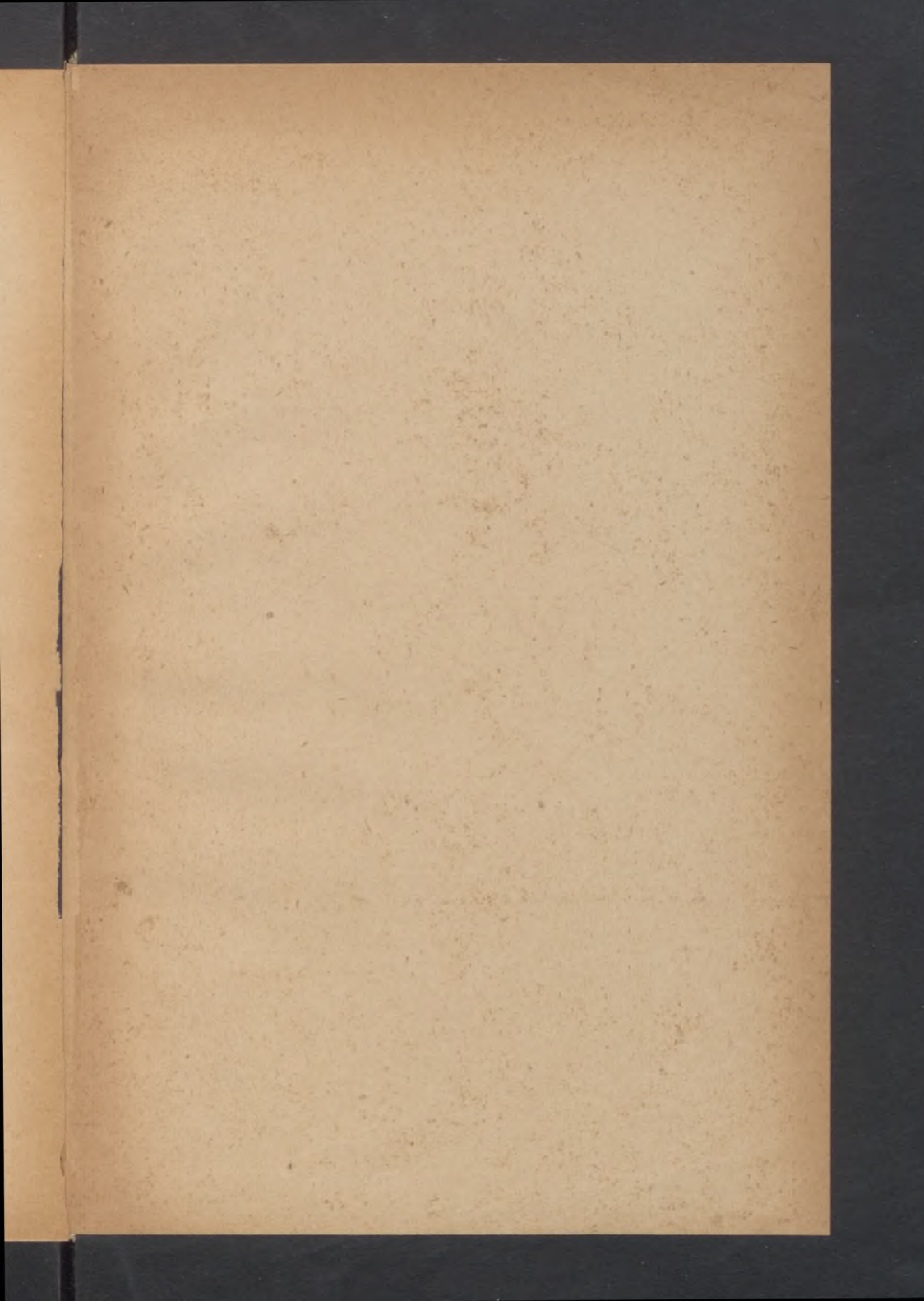
Mert nem engedem, hogy a sötét, ünnepélyes családi kriptába tegyenek; bebalzsamozva a sok Zajty közé. Mi keresni valóm volna nekem ottan? Kint akarok feküdni a zöld mezőben, hol síromra jótekonny meleggel tűz le az Isten ragyogó napja. És ne hozzatok ki cifra, büszke növényeket, hadd viruljanak koporsóm fölött egyszerű mezei virágok, olyanok, amilyenekkel gyermekkoromban játszottam.

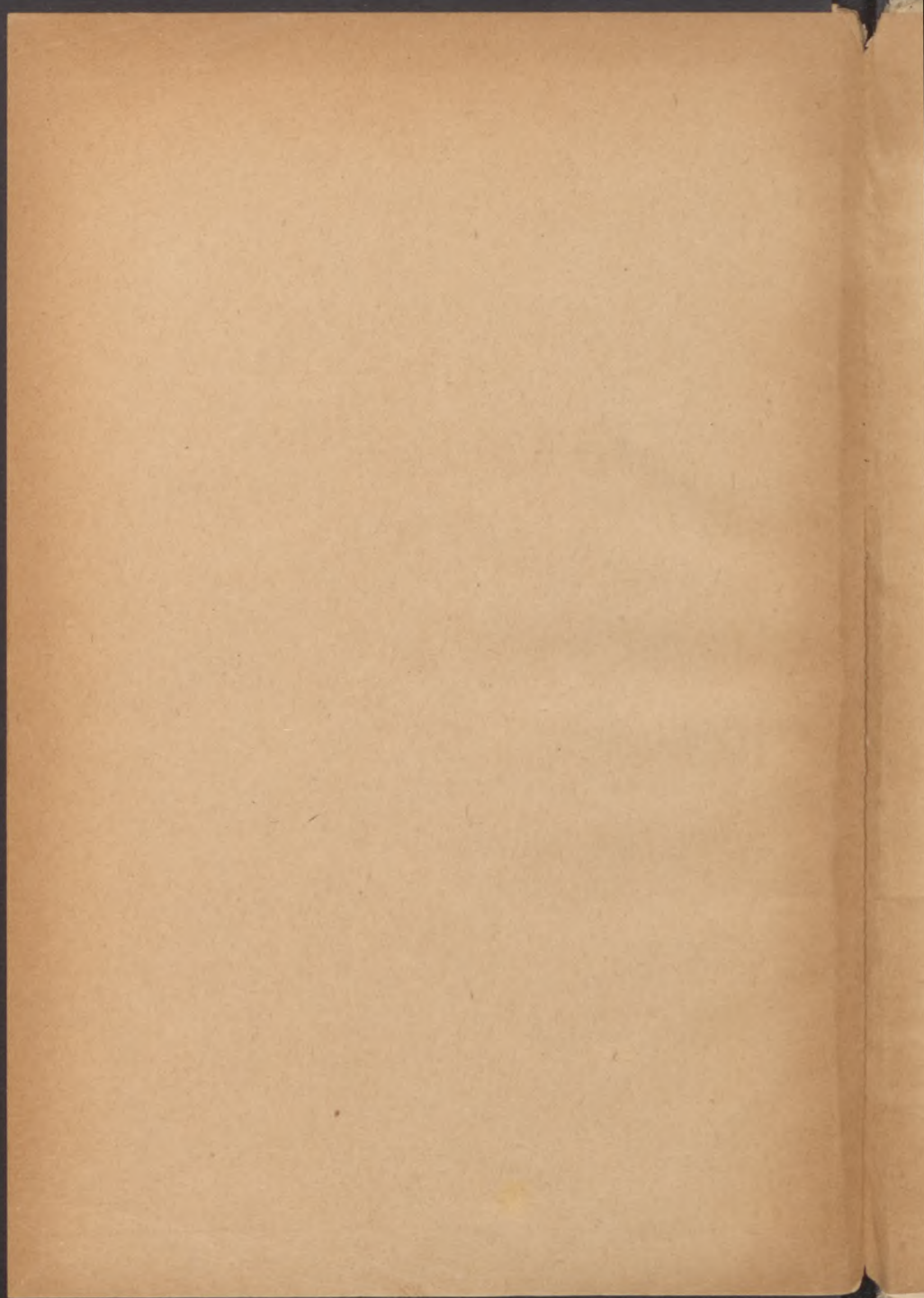
És aztán gondold néha vissza a nagy időkre, a viharra, vészre, az áldozatokra, kiknek vérehullása szerezte meg nektek, új nemzedéknek a szabadságot és boldogságot. Ha majd férfi leszel — remélem, bátor, derék, kötelességét teljesítő férfi — dolgozzál tehetséged szerint hazád boldogságáért, továbbfejlődéseért, de ne felejtse el soha azokat a dicső hősöket, kik vérüket, szabadságukat adták oda az utódok üdveért és boldogságáért. És ne felejtse el a hontalanságban elhunyt

lánglelkű prófétát, sem a hőislelkű nagy költőt, ki 26 éves életét adta oda hazájáért; kit velünk együtt sirtott az egész művelt világ: emlékezzél reájuk, borulj le előttük kegyelettel, mert talán sok-sok száz esztendeig kell várnunk, míg hozzájuk hasonló dicső és nagy férfi születik földünkön.

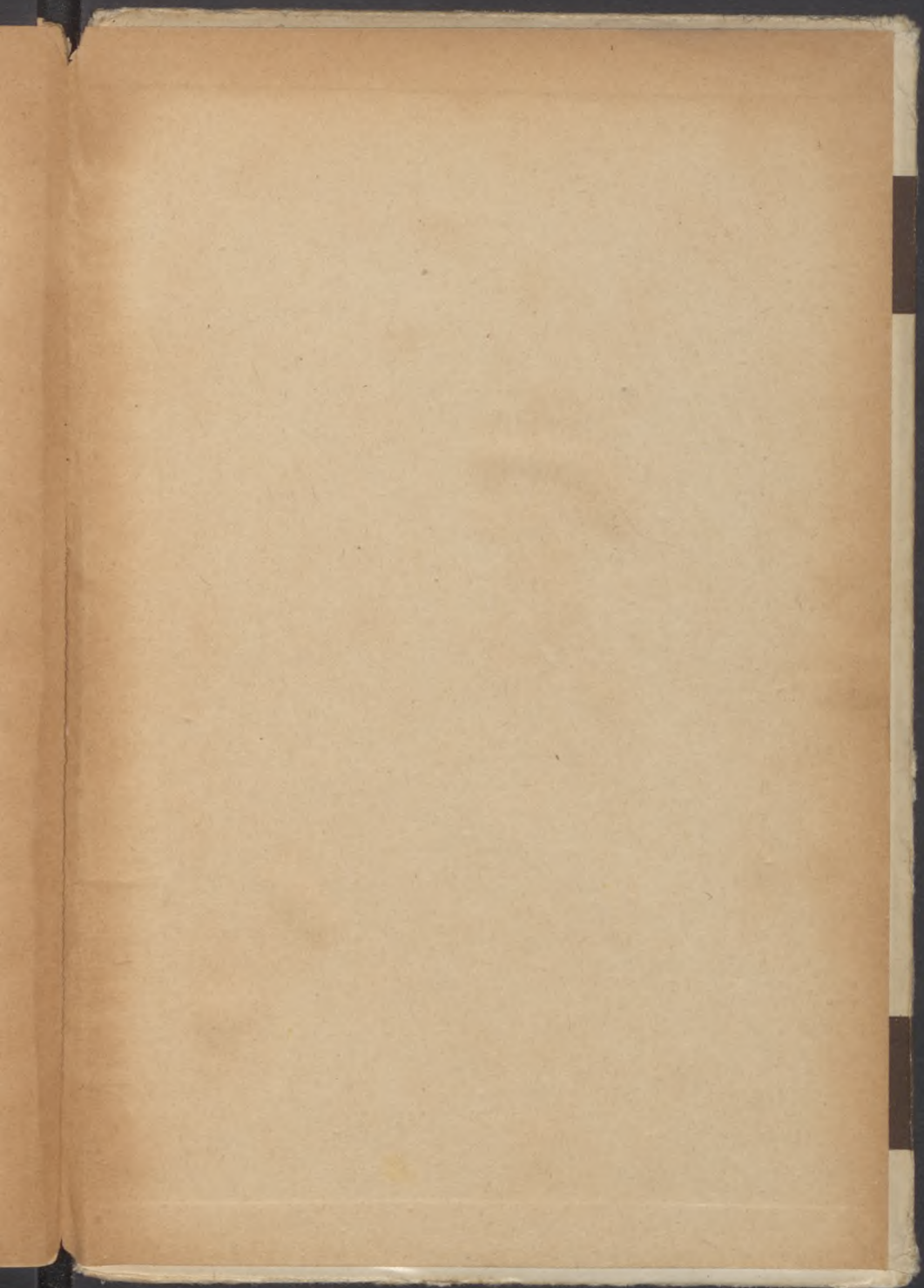

IFJUSÁGI KÖNYVEK

Csalavér róka kalandjai

DÁNIELNÉ LENGYEL LAURA:

Asztalos Pál története

DÁNIELNÉ LENGYEL LAURA:

Az új élet

DÁNIELNÉ LENGYEL LAURA:

Baróthy Lenke

Gyermekmesék

HUNYADY BÉLA: A jó tót atyafiak

KRÚDY GVULA: Kun László

MÓRICZ ZSIGMOND:

A sasfia meg a sasfióka

PALÁSTHY MARCELL: A jó barátok

PÁSZTOR JÓZSEF: Csicsó

ROBOZ ANDOR:

Történetek az iskolából

ZSOLDOS LÁSZLÓ: A muskátli

Mindegyik könyv ára

száp kötésben 1 pengő

FRANKLIN TÁRSULAT